

Obnova in razvoj šolstva v Mariboru med letoma 1945 in 1951

JURE MAČEK

1. Uvod

Kako je potekalo vzpostavljanje šolske mreže po končani drugi svetovni vojni, s katerimi težavami se je morala spoprijemati nova oblast in kakšen je bil sistem izobraževanja v novih razmerah, v sistemu, ki se je bistveno razlikoval od predvojnega?

Na ta vprašanja bom skušal odgovoriti v svojem prispevku. Pri pisanju sem se opiral predvsem na arhivske vire, dostopne v Pokrajinskem arhivu Maribor (dalje PAM).¹ Pregledal sem tudi objavljeno literaturo in periodiko, ki je izhajala na področju pedagogike v tem obdobju.² Za prve mesece po osvoboditvi prinaša veliko koristnih podatkov Vestnik mariborskega okrožja (dalje Vestnik), ki je redno objavljala različna navodila in odloke ministrstva za prosveto, odseka za prosveto pri Mestnem odboru OF in pozneje odseka za prosveto pri Okrajnem narodno-osvobodilnem odboru Maribor oziroma Okrajnem ljudskem odboru Maribor mesto.

Arhivsko gradivo v uporabljenih fondih je še precej neurejeno in ohranjeno fragmentarno; to mi je povzročalo nemalo težav pri poskusu oblikovanja enotne in celostne slike dogajanja na področju šolstva. To velja predvsem za prva leta po vojni, za katera so pogostokrat značilne improvizacija, začasne rešitve, neenotnost pri vzpostavljanju sistema izobraževanja ter mnogo posebnosti na lokalni ravni.

V prispevku sem zajel prikaz razvoja osnovnega in srednjega šolstva, vanj pa ni vključen pregled strokovnega šolstva, saj le-to po vojni ni bilo odgovorno ministrstvu za prosveto. Sodilo je namreč pod pristojnost ministrstva posameznih gospodarskih panog, ki so šolala kader za njim podrejena podjetja.³ Prav tako se nisem posebej

ustavljajal pri političnih in ideoloških značilnostih novega šolskega sistema, čeprav se jim ni bilo mogoče vedno povsem izogniti, saj je bila vsa organizacija šolske mreže tesno in neločljivo prežeta z ideološko preobrazbo in s prizadevanji novih oblasti po čim hitrejšem in popolnejšem prelomu s preteklostjo ter po čim doslednejšem nadzoru nad izobraževanjem in vzgojo "novega človeka".

Pomen leta 1945 kot prelomnice je več kot jasen, leto 1951 pa pomeni konec nazadovanja v šolstvu v primerjavi s predvojnimi obdobjem in začetek večje sistematičnosti v vzgoji in izobraževanju.⁴

2. Razmere v šolstvu v prvih mesecih po končani drugi svetovni vojni

Maribor je bilo pred drugo svetovno vojno pomembno središče šolske in predšolske dejavnosti z razširjeno in dobro razvito izobraževalno mrežo. Leta 1940 so na samem območju mesta, v katerem je živelo 61.000 prebivalcev, delovali štirje otroški vrtci, dvaindvajset osnovnih šol, pet meščanskih šol, ena popolna in ena nepopolna realna gimnazija, ena popolna klasična gimnazija, dve učiteljski, ena trgovaška akademija, pet nižjih strokovnih šol in pet poklicnih nadaljevalnih šol. V vse izobraževalne inštitucije je bilo vključenih 11.402 učencev, kar je 18,6 odstotka vsega prebivalstva.⁵ Poleg dobro organizirane šolske mreže so se v Mariboru razvijala nekatera napredna pedagoška prizadevanja z ravnateljem učiteljskega Henrikom Schreinerjem in pedagogom Gustavom Šilihom na čelu. Oba sta se ukvarjala z uvajanjem naprednih pedagoško-didaktičnih novosti.

Okupacija in okupatorjevo nasilje sta zelo prizadela mariborsko šolstvo. Takoj po nemški zasedbi so bile razpuščene vse slovenske šole, odstavljeni so bili vsi slovenski učitelji. Pouk je potekal izključno v nemškem jeziku, slovenska govornica je bila prepovedana. Uničene in odpeljane so bile vse slovenske knjižnice.

¹ Uporabil sem dokumente v fondih Mestni ljudski odbor Maribor 1945-1955 (dalje MLO MB) - tajništvo in odsek za prosveto, Učiteljske Maribor 1898-1968, Zavod za šolstvo - organizacijska enota Maribor 1945-1993 (dalje ZZŠ - OE MB) ter Okrožni ljudski odbor Maribor 1945-1946 (dalje OLO MB).

² Naj omenim samo bistvene: članek dr. Aleša Gabriča Šolstvo na Slovenskem v letih 1945-1951 v Zborniku za zgodovino šolstva, št. 24, 1991; Vestnik Ministrstva za prosveto (med letoma 1946 in 1949, nato Objave ministrstva za prosveto do 1951); Popotnik s prilogami Prosvetni delavec (leta 1949 ga nadomesti Sodobna pedagogika).

³ Prvi koordinacijski organ za strokovne šole je bil ustanovljen leta 1946, leta 1947 pa je začel delovati komite za srednje in nižje strokovno šolstvo pri vladi LRS, ki je skrbel za proces šolanja v vseh strokovnih šolah. V letih 1949 in 1950 pride

strokovno šolstvo v roke ministrstva za prosveto. Prvi sistematični in na enem mestu zbrani podatki o strokovnem šolstvu se za Okrajni ljudski odbor Maribor mesto so šele iz leta 1949.

⁴ Zaznamuje ga predvsem vrnitev k osemletni šolski obveznosti, ki je bila po vojni odpravljena.

⁵ Podatki so iz razprave Franceta Filipiča: Maribor ob 10 letnici osvoboditve, PAM, fond: ZZŠ - OE MB, AŠ 1/1, str. 6. Nekoliko drugačne podatke najdemo v članku dr. Vladimira Bračiča: Razvoj šolstva in drugih izobraževalnih dejavnosti v Mariboru. V: Maribor skozi stoletja, Maribor 1991.

Okupator je z namenom ponemčevanja in poudarjanja nemške vzgoje povečal število vrtcev, v osnovnih šolah pa število oddelkov. Med vojno se je močno razširilo strokovno in obrtno šolstvo. Vanj še nikoli ni bilo vključenih toliko otrok kot prav med okupacijo. Reden in nemoten pouk je med okupacijo potekal le kratko obdobje, saj so ga pozneje ogrožali vse pogostejši zračni napadi in veliko šolskih poslopij je prešlo v vojaško uporabo. Kljub temu je okupacija pustila številne negativne posledice v vzgoji in moralno-vrednostnem razvoju otrok.⁶

Mariborsko šolstvo je osvoboditev dočakalo v zelo žalostnem stanju. Veliko šol je bilo porušeni ali poškodovanih, poleg tega je v njih nastanjeno vojaštvo brezobzirno uničevalo inventar in učila. Prosvetni odsek Mestnega odbora OF je napravil zbirni seznam vseh šolskih zgradb in prosvetnih ustanov ter seznam poslopij, potrebnih obnove. Za začetek pouka je bilo treba usposobiti več šolskih poslopij: I. in II. deške osnovne šole v Razlagovi ulici, III. deške osnovne šole na Ruški cesti, IV. deške osnovne šole na Gospodarski cesti, I. dekliške osnovne šole v Miklošičevi ulici, II. dekliške osnovne šole v Žolgerjevi ulici, III. dekliške osnovne šole na Zrinjskem trgu, IV. dekliške osnovne šole v Cankarjevi ulici, poslopja osnovnih šol na Tezmem, Pobrežju, Krčevini in Studencih, poslopje Obrtno gospodinske šole v Aškerčevi ulici, I. deške meščanske šole v Krekovi ulici, II. deške meščanske šole v Žolgerjevi ulici, I. dekliške meščanske šole v Miklošičevi ulici, II. dekliške meščanske šole v Cankarjevi ulici, poslopji obeh gimnazij, Klasične gimnazije v Koroščevi ulici ter I. in II. realne gimnazije na Jugoslovanskem trgu in poslopje Učiteljsišča. Poleg šolskih poslopij je bilo treba obnoviti tudi nekatera druga prosvetna poslopja in kulturne domove, in sicer Dom kulture na Studencih (nekdanji Sokolski dom), Prosvetni in Sokolski dom na Pobrežju ter dom Zveze slovenske mladine v Unionski dvorani.⁷

Izmed šol sta bili popolnoma porušeni in uničeni šola v Krčevini in III. deška osnovna šola na Ruški cesti. Od bomb zadetih in težko poškodovani sta bili poslopji I. in II. deške osnovne šole ter III. dekliške osnovne šole. Preostala poslopja so potrebovala kritje strehe, popravila in obnovitev notranjih naprav ter predvsem nadomestitev manjkajočih šip. Prosvetni odsek Mestnega ljudskega odbora je v začetku februarja 1946 stroške za obnovo vseh šol ocenil na 7.165.000 dinarjev, za graditev novih šol v Krčevini in na Ruški cesti pa bi potrebovali še dodatnih 13.000.000 dinarjev.⁸ Do začetka pouka

bi se morala opraviti vsaj osnovna obnovitvena dela. Kljub temu se je obnova v poletnih mesecih začela le na I. dekliški osnovni šoli, drugod so potekala pripravljala dela. Delo sta prevzela mestni gradbeni urad in premoženjska uprava. Poglavitni vzrok za zamudo je bilo veliko pomanjkanje gradbenega materiala, še posebno stekla, po katerem so bile potrebe največje. Za zasteklenitev vseh poslopij bi morali zagotoviti kar 3.500 kvadratnih metrov stekla. V mestnem proračunu je bila za obnovo zagotovljena le vsota 2.985.000 dinarjev, kar je bil le delček vseh potrebnih sredstev. Tako so bila prva popravila in odstranjevanja ruševin opravljena večinoma z udarniškim delom in tudi izdelava notranje opreme je potekala sprva predvsem na svojo pobudo, v tovarni Erlich na Pobrežju.⁹

Kljub težavam, s katerimi se je spopadala nova oblast v prvih mesecih po osvoboditvi, je v improviziranih razmerah že 18. 6. potekalo prvo vpisovanje otrok v šole.¹⁰ Iz poročil o delovanju prosvetnega odseka Mestnega odbora Osvobodilne fronte (dalje MOOF) je razvidno, da so do začetka julija začele delo vse osnovne šole, razen pomožnih šol. Čeprav je bila večina šol nameščena v šolskih poslopijih, so bile razmere neprimerne in niso odgovarjale potrebam. II. dekliška, III. in IV. deška osnovna šola so začasno delovale v privatnih prostorih. Pouk na srednjih šolah ni bil mogoč, predvsem zaradi zasedbe vojaških enot, ki naj bi po zagotovitvi vojaških oblasti do 15. 7. zapustile šolske prostore.¹¹ V takšnih razmerah seveda ne moremo govoriti o pouku v pravem pomenu besede, šole so bile brez primernih prostorov, brez knjižnic in učil, v večini razredov ni bilo na razpolago ne klopi in ne mizic. Takšen "pouk" je potekal le do konca julija.

V poletnih mesecih so na vseh šolah potekali tečajji, s katerimi so srednješolski dijaki imeli možnost v čim krajšem času nadomestiti izgubljena leta med okupacijo. Tako imenovane dopolnilne tečaje so obiskovali otroci, ki so med okupacijo obiskovali šolo, zdaj pa so morali narediti izpite iz določenih, predvsem nacionalnih predmetov. Razredni tečajji so bili namenjeni dijakom, ki med vojno niso obiskovali šole.¹² Pri vpisovanju in razporejanju učencev v tečaje so nastajale različne razlage in nepravilnosti, zato je 27. 7. v Maribor prispel Viktor Smolej, šef srednješolskega odseka pri ministrstvu za prosveto, ter na konferenci srednješolskega učiteljstva in na mitingu srednješolske mladine razjasnil žgočo problematiko. Tečajniki, ki so

trebni za obnovo porušeni in poškodovanih šolskih poslopij.

⁹ PAM, fond: OLO Maribor, AŠ 207, Zapisnik tretjega zasedanja Mestne narodnoosvobodilne skupščine z dne 21. 9. 1945.

¹⁰ Vestnik 12. 6. 1945, Objave, str. 4.

¹¹ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1473, Poročilo o delovanju prosvetnega odseka MOOF z dne 10. 7. 1945.

¹² Vestnik 8. 9. 1945, Narodna srednješolska mladina, str. 2.

⁶ France Filipič: Maribor ob 10 letnici osvoboditve, PAM, fond ZZŠ - OE MB, AŠ 1/1, str. 9.

⁷ PAM, fond: ZZŠ - OE MB, AŠ 1/1, Seznam šolskih in prosvetnih zgradb.

⁸ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1820, Pregled stroškov, ki so po-

zaradi političnih razlogov izgubili leto dni ali več šolanja, so morali opravljati izpite za vse razrede in tudi tečaji naj bi zajeli vse izgubljene razrede. Dolžina trajanja in konkretna izvedba tečaja sta bili prepuščeni posameznim učiteljskim zborom. Učenci, ki so hodili v okupatorske šole, so morali opravljati izpite za vse razrede in za vso snov iz slovenščine, zgodovine, zemljepisa in matematike. Pogoj za vpis na obe vrsti tečajev je bilo pridobljeno potrdilo o neoporečnosti med vojno. Izjema so bili učenci, ki so sicer končali več razredov v okupatorjevih šolah, so pa najmanj leto dni dejavno sodelovali v NOB. Tem so brez dodatnih izpitov priznali vse končane razrede med okupacijo. Za učence osnovnih šol je načelno veljalo, da je bila veljavnost njihovih spričeval potrjena šele s preverjanjem znanja iz določenih predmetov.¹³

Meseca avgusta so bile odpravljene meščanske šole in namesto njih so odprli nižje gimnazije.¹⁴ V Mariboru so se v resnici meščanske šole le preimenoval v nižje gimnazije. I. in II. deška meščanska šola sta se preoblikovali v I. in II. moško nižjo gimnazijo, I. in II. dekliška meščanska šola pa v I. in II. žensko nižjo gimnazijo.

Nižja gimnazija naj bi v novem režimu postala splošna izobraževalna ustanova tako za delavsko kot tudi za kmečko mladino. Omožala naj bi nadaljevanje študija na višji gimnaziji oziroma prestop v strokovne šole in se tako bistveno razlikovala od nekdanjih meščanskih šol, ki so mladini onemogočale prestop v višje razrede srednjih šol. *"Gimnazija ne bo več predvsem meščanskim in malomeščanskim otrokom služila kot most v življenje, ampak mora postati dostopna najširšim ljudskim množicam"* je bil cilj, ki si ga je postavila nova oblast.¹⁵

Kakšna sta bila znanje in razgledanost učencev, v čem so se kazale posledice okupacije? Slika razredov je bila zelo slaba. Po mnenju prosvetnega nadzornika so učenci med okupacijo predmetno pridobili zelo malo ali nič, *"jezikovno so propadli, duhovno pa so se izpridili."* Izražanje je bilo nerodno, *"saj velik del učencev še danes misli nemško in si mora v duhu prevajati."* V tem pogledu so bili najslabši nižji oddelki, čeprav je bil tudi v višjih jezik še zelo pomanjkljiv. Pri odpravljanju posledic nemške okupacije so pomemben delež prevzele pionirske organizacije, ki so jih ustanavljali učenci po vseh šolah. Vsaka šola je imela svoj pionirski odred, sestavljen iz čet. Za posamezne čete so bili odgovorni razredniki, po en učitelj na šoli pa je

vodil delo odreda. Mladinci, ki so bili sicer odgovorni za stike s pionirskimi odredi, so namreč pri sodelovanju s pionirji odpovedali. Na III. deški osnovni šoli, na I. in na II. dekliški osnovni šoli ter na Studencih so bile pionirske organizacije uspešno vzpostavljene in so že začele opravljati svojo nalogo, na drugih šolah pa je delo še šepalo.¹⁶

Pri odpravi posledic okupacije in pri privzganju novega "duha" učencem se učiteljstvo po mnenju šolskega nadzornika v večini primerov ni izkazalo. *"Krivda je v tem, da učiteljstvo samo še ni dobro zgrajeno in vtopljeno v novi duh. Čeprav se trudi in čita brošure iz naše NOB, ne zna prenesti pridobljenega znanja v svoje razredno delo."* Kljub temu pa primerov izjemno slabega dela in celo saboterjev v učiteljskih vrstah ni bilo zaslediti.¹⁷

Z namenom politične in ideološke izgradnje so vse poletne mesece potekali politični tečaji za učiteljstvo. Prvi je bil organiziran že 16. 5. v dvorani Ljudske univerze na Slomškovem trgu. Katere teme so prevladoval na tečajih? Na večdnevem tečaju na Cankarjevi šoli, ki se ga je udeležilo 92 izmed 105 učiteljev in dva učitelja verouka, so udeleženci poslušali enajst predavanj z različnih področij: Politična in socialna zgodovina Slovencev, Slovenci v Jugoslaviji, Jugoslovanski narodi v boju za svobodo, Partizanska pesem in njen pomen, Iz NOB v Bosni, Naloge združništva, O sovjetski ustavi, Razvojna pot SZ, Razvoj in organizacija naše narodne oblasti, NOB jugoslovanskih narodov, Borbe XIV. divizije.¹⁸

Velik problem prosvetne oblasti je bilo pomanjkanje učiteljskega kadra. Zaposlili so del že upokojenih, starejših učiteljev, poleg tega so bili organizirani pedagoški tečaji, s katerimi naj bi na hitro izobrazili manjkajoče učne moči. Na tečaje so sprejemali diplomante četrtih letnikov srednjih šol. V začetku julija se je začel trimesečni pedagoški tečaj, ki ga je obiskovalo 80 tečajnikov.¹⁹ Kratko obdobje izobraževanja seveda ni moglo dati primerne pedagoške izobrazbe, vendar pa to ni bilo najpomembnejše. Učitelji - tečajniki so bili, po prepričanju novih oblasti, primerni za poučevanje na osnovnih šolah, saj naj bi pomanjkanje strokovne izobrazbe nadomestili njihova ustrezna ideološka usmerjenost in predvsem velika požrtvovalnost.

Pred samim začetkom šolskega leta je nastajalo vedno več nerešenih vprašanj in dilem. Pogosta so bila nesoglasja ob pripuščanju učencev, ki so med okupacijo končali četrti razred

¹³ PAM, fond: Učiteljišče Maribor, AŠ 111/7, Srednješolski tečaj - navodila z dne 31. 7. 1945.

¹⁴ Uradni list SNOS in NVS 8. 8. 1945, št. 24, str. 103. Kot uradni vzrok za razpustitev teh šol je bilo navedeno, da so meščanske šole preprečevale vpis na višje gimnazije, seveda pa so se za odpravo skrivali tudi politično-ideološki razlogi.

¹⁵ Erna Muser: K vprašanju naše srednje šole. V: Popotnik LXIII/1945-1946, št. 1, str. 16.

¹⁶ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1820, Poročilo prosvetnega poverjenika.

¹⁷ Prav tam.

¹⁸ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1819, Poročilo prosvetnega odseka z dne 14. 9. 1945.

¹⁹ Vestnik 28. 6. 1945, Tromesečni pedagoški tečaj za učiteljski naraščaj v Mariboru, str. 4.

osnovne šole, k sprejemnemu izpitu za prvi razred gimnazije. Ti učenci so morali opraviti izpit čez snov četrtega razreda in še sprejemne izpite na gimnazijah. V nekdanji Ljubljanski pokrajini, kjer je pouk potekal v slovenskem jeziku, je za vpis zadostoval le uspešno opravljen sprejemni izpit na gimnaziji.²⁰ Nejasno je bilo urejeno, kako lahko prehajajo učenci iz višjih razredov osnovne šole na gimnazije. Prehod v številčno odgovarjajoč razred na gimnaziji je bil mogoč le z opravljenimi dopolnilnimi izpiti. Tako je lahko učenec petega razreda osnovne šole prestopil v drugi razred gimnazije z opravljenim dopolnilnim izpitom. Prehod iz klasične gimnazije na druge gimnazije je bil mogoč brez izpitov, za nasprotni prehod pa so morali dijaki opraviti dopolnilne izpite iz latinščine.²¹ Ker do začetka šolskega leta niso bili znani podatki o številu vpisanih učencev na gimnazijah in učiteljskih, ni mogla biti izdelana razvrstitev profesorjev po posameznih predmetih, pa tudi število profesorjev se je nenehno spreminjalo, saj jih je veliko odhajalo na Primorsko. Zato je bilo mogoče sestaviti samo začasen predmetnik, s prizadevanjem, da se uvede čim večje število rednih šolskih ur. Zaradi spremenjenih učnih načrtov je mnogo profesorjev izgubilo delo v svoji stroki, predvsem germanisti, romanisti in klasiki. Uvedba nekaterih novih predmetov in povečanje števila ur pri posameznih predmetih pa sta obenem povzročila primanjkljaj učnih moči. Problem so reševali s honorarnimi in pogodbenimi profesorji ter s prerazporejanjem profesorjev v stroke, za katere se niso šolali. Prihod učiteljev iz razpuščenih meščanskih šol na gimnazije je povzročil rivalstvo in neenotnost med gimnazijskimi učitelji. Prek političnih in strokovnih sestankov naj bi ustvarili večjo enotnost učiteljskih zborov. K preseganju razlik med gimnazijskimi profesorji in nekdanjimi meščanskošolskimi učitelji je pripomoglo tudi nazivanje učiteljev. Otroci so vse učitelje na gimnazijah imenovali tovariš profesor, ne glede na to, ali je bil profesor ali meščanskošolski učitelj, katerega uradni naziv je bil sicer gimnazijski učitelj.²²

3. Šolsko leto 1945/46

15. 10. se je začelo šolsko leto na vseh mariborskih osnovnih šolah. Na srednjih šolah se je pouk začel različno, vendar večinoma konec oktobra ali v začetku novembra. Ob začetku šolskega leta je vseh trinajst osnovnih šol

pripravilo poročila o razmerah na šoli, v katerih so zajeti pomembnejši podatki o številu učencev, oddelkov, razredov, o stanju šolskega poslopja, učil in knjižnic. Izmed vseh osnovnih šol sta le osnovni šoli Pobrežje in Tezno poročali, da je stanje učil zadovoljivo, na ostalih šolah pa niso imeli nikakršnih učnih pripomočkov. Ponekod so se ohranile le manjše zbirke različnih slik. Še slabši položaj je bil pri šolskih knjižnicah. Le na I. in II. deški osnovni šoli so imeli na razpolago tri otroške pesmarice in 23 učnih knjig, drugod so bile šolske knjižnice ali uničene ali odnesene. Stanje šolskih poslopij se ni dosti izboljšalo. Na večini poslopij še vedno ni bilo šip, okna so bila zadelana s kartonom. V nekoliko boljšem položaju so bila poslopja I. dekliške osnovne šole na Miklošičevi, osnovne šole na Pobrežju in IV. deške osnovne šole. III. dekliška osnovna šola je bila brez svojega poslopja, pouk je potekal v prostorih Trgoveške akademije na Zrinjskem trgu. III. deška osnovna šola je imela prostore na II. dekliški osnovni šoli, osnovna šola Krčevina pa je začasno delovala na IV. dekliški osnovni šoli.

V poročilih so šolski upravitelji ugotavljali, da je odnos prebivalstva do šole pozitiven, da večina odobrava novo politično stanje in vzpostavlja stik s šolo. Skrb zbujajoče so bile socialne razmere učencev. Veliko otrok je bilo nezadostno oblečenih, brez čevljev in tudi zdravstveno stanje je zbujalo veliko skrbi. Obstajala je bojazen, da bo v hladnih zimskih mesecih obisk pouka precej upadel.²³

Zanimiva je ugotovitev, koliko razredov, oddelkov so imele posamezne šole, in koliko učencev je bilo vpisano ob začetku prvega šolskega leta, saj podatki kažejo strukturo in velikost šol v Mariboru v prvem povojnem obdobju.²⁴

TABELA 1: I. dekliška OŠ

RAZRED	ŠT. ODDELKOV	M	Ž	SKUPAJ
1	2	27	42	69
2	1	11	18	29
3	1	28	17	45
4, 5, 6, 7	1	25	32	57
SKUPAJ	5	91	109	200

TABELA 2: II. dekliška OŠ

RAZRED	ŠT. ODDELKOV	Ž
1	1	32
2	1	27
3	1	26
4	1	30
SKUPAJ	4	115

²⁰ PAM, fond: UČITELJIŠČE MARIBOR, AŠ 111/7, Navodila ob začetku šolskega leta z dne 26. 9. 1945.

²¹ PAM, fond: UČITELJIŠČE MARIBOR, AŠ 111/7, Dopis Ministrstva za prosveto ravnateljstvu gimnazij in okrožnim NOO z dne 24. 10. 1945.

²² PAM, fond: UČITELJIŠČE MARIBOR, AŠ 111/7, Navodila Ministrstva za prosveto vsem gimnazijam in učiteljskem z dne 24. 10. 1945.

²³ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1843, Poročila ob začetku šolskega leta.

²⁴ Prav tam.

TABELA 3: III. dekliška OŠ

RAZRED	ŠT. ODDELKOV	Ž
1	3	119
2	2	76
3	2	81
4	2	89
5	1	22
6, 7	1	10
SKUPAJ	11	397

TABELA 4: IV. dekliška OŠ

RAZRED	ŠT. ODDELKOV	Ž
1	1	36
2	1	29
3	1	22
4	1	34
SKUPAJ	4	121

TABELA 5: I. in II. deška OŠ

RAZRED	ŠT. ODDELKOV	M
1	2	35
2	1	36
3	2	48
4	1	40
5	1	28
SKUPAJ	7	214

TABELA 6: III. deška OŠ

RAZRED	ŠT. ODDELKOV	M
1	4	153
2	2	94
3	2	93
4	2	79
5	1	25
6, 7, 8	1	13
SKUPAJ	12	457

TABELA 7: IV. deška OŠ

RAZRED	ŠT. ODDELKOV	M	Ž	SKUPAJ
1	2	28	48	76
2	1	27	17	44
3	1	22	19	41
4	1	21	11	32
5, 6	1	19	15	34
SKUPAJ	6	117	110	227

TABELA 8: OŠ Krčevina

RAZRED	ŠT. ODDELKOV	M	Ž	SKUPAJ
1	1	15	30	45
2	1	13	7	20
3	1	10	21	31
4	1	9	12	21
5	1	10	12	22
SKUPAJ	5	57	82	139

TABELA 9: OŠ Tezno

RAZRED	ŠT. ODDELKOV	M	Ž	SKUPAJ
1	3	60	48	108
2	2	33	34	67
3	2	46	37	83
4	2	40	35	75
5, 6	1	23	25	48
SKUPAJ	10	202	179	381

TABELA 10: Dekliška OŠ Studenci

RAZRED	ŠT. ODDELKOV	Ž
1	1	35
2	1	35
3	1	51
4	1	47
5	1	40
SKUPAJ	5	208

TABELA 11: Deška OŠ Studenci

RAZRED	ŠT. ODDELKOV	M
1	2	64
2	2	83
3	1	40
4	1	38
SKUPAJ	6	225

TABELA 12: OŠ Pobrežje

RAZRED	ŠT. ODDELKOV	M	Ž	SKUPAJ
1	3	73	81	154
2	2	44	44	88
3	2	57	55	112
4	2	33	35	68
5	1	23	21	44
6	1	10	8	18
7	1	9	11	20
SKUPAJ	12	249	255	504

Iz natančnejšega pregleda podatkov razbere-mo, da so največ učencev in s tem tudi največ oddelkov imele šole, katerih šolski okoliši niso bili v samem središču mesta, temveč na razvi-

jajočih se, po večini delavskih obrobjih na Pobrežju, na Studencih, na Taboru in na Tezmem. Te šole so imele od deset do dvanajst oddelkov in so tudi v slovenskem povprečju sodile med večje in bolje organizirane šole. V središču so imele šole manj učencev. Število oddelkov na teh šolah ni nikjer presegllo številke osem. Na šolah, ki so imele organizirane višje razrede (od četrtega razreda naprej), je pouk večinoma potekal v kombiniranih oddelkih, kar je pomenilo, da so bili v enem oddelku združeni učenci različnih stopenj oziroma razredov. Tako je bila bistveno znižana kakovost pouka, saj en odderek z enim učiteljem prav gotovo ni mogel dati toliko znanja, kot bi ga lahko dala šola brez kombiniranega pouka. Poleg tega je v oddelkih, ki so zajemali dva razreda ali ponekod celo tri, pouk potekal nujno po skrčenem učnem načrtu in urniku. Izjema je bila Osnovna šola Pobrežje, na kateri je pouk v višjih razredih potekal v ločenih oddelkih. Na I. deklinški osnovni šoli je kombiniran pouk v enem oddelku zajemal kar štiri razrede, in sicer četrti, peti, šesti in sedmi razred. Izmed vseh mariborskih šol je samo III. deška osnovna šola imela vseh osem razredov, druge šole so bile nepopolne. Kombiniran pouk je bil seveda posledica primanjkovalja učiteljev in učilnic. V vseh šolah je bilo na razpolago 57 učilnic. Po ocenah načelnice oddelka za prosveto Anice Bende je za normalno delo primanjkovalo še 27 učilnic. Prostorska stiska je bila huda posebno v nižjih razredih osnovne šole, kjer je bilo v posameznem razredu med 30 in 50 učencev. Na osnovnih šolah je bilo zaposlenih 125 učiteljev, dva učitelja ročnih del in trije veroučitelji.²⁵

V poročilih ni zajeta Osnovna šola Vadnica, ki je delovala v sestavi Učiteljsišča in je veljala kot pripravljavnica za poznejše učitelje, in na kateri so se večinoma šolali prihodnji učiteljsiščniki. Šolska oblast je večkrat nezaupljivo gledala na Vadnico kot na "elitno" šolo, saj je veljalo prepričanje, da pri vpisu otrok na to šolo poteka poseben izbor. Hkrati z začetkom pouka na osnovnih šolah je odprlo vrata pet otroških vrtcev, ki so bili v prvem obdobju po vojni sestavni del osnovne šole. Izmed srednjih šol so pouk začeli I. nižja moška gimnazija, II. nižja moška gimnazija, I. ženska nižja gimnazija, II. ženska nižja gimnazija, Enotna - realna gimnazija, Klasična gimnazija, Učiteljsišče in Glasbena šola. Pouk se je začel tudi na srednjih in nižjih strokovnih šolah.²⁶ Za srednje šole niso ohranjena statistična poročila za prvo šolsko leto,

kljub temu pa smemo reči, da se materialne razmere na srednjih šolah niso dosti razlikovale od tistih na osnovnih šolah, čeprav je res, da je nova oblast večjo pozornost posvečala osnovnim šolah, saj se problematika srednjih šol v poročilih le redko omenja. Zaradi povečanega števila gimnazij se je toliko bolj kazalo pomanjkanje strokovnih moči, to pa je povzročilo, da se nova oblast pri sprejemanju profesorjev na šole ni mogla toliko ozirati na strokovno, politično, ideološko in pedagoško kakovost posameznih profesorjev.

Po reorganizaciji in razširitvi mestnega območja v začetku leta 1946²⁷ se je mariborskemu šolskemu okraju priključilo še enajst osnovnih šol s 45 oddelki in 57 učitelji, in sicer osnovne šole Brezje, Hoče, Jelovec, Kamnica, Košaki, Pekre, Radvanje, Razvanje, Reka, Miklavž in osnovna šola na Pohorju.²⁸

Sistematično in načrtno spremljanje šolstva je zahtevalo boljše in popolnejšo organizacijo prosvetnega odseka pri MLO. Delo odseka je vodil okrajni prosvetni poverjenik, ki je bil hkrati član okrajnega izvršnega odbora. Podrejeni so mu bili:

- šef odseka za prosveto ali prosvetni referent,
- okrajni šolski nadzornik,
- administrator.

Šefa odseka za prosveto in administratorja je postavljala okrajni izvršni odbor, okrajnega šolskega nadzornika pa je imenovalo neposredno ministrstvo za prosveto. Šef odseka za prosveto je bil odgovoren za organizacijsko in politično delo odseka in je za svoje delo odgovarjal okrajnemu poverjeniku za prosveto. Okrajni šolski nadzornik je bil kot strokovna moč pristojen za vse osnovno šolstvo in osnovnošolsko učiteljstvo v okraju, ne pa tudi za srednje šolstvo. Med njegovo delo je sodilo predvsem redno nadziranje osnovnih šol in poročanje prosvetnemu referentu. Administrator je opravljala le pisarniške naloge in je bil navadno iz vrst učiteljstva.²⁹

Ob koncu prvega povojnega šolskega leta je delovalo 24 osnovnih šol (če prištejemo tudi Vadnico). Na vseh šolah je bilo 140 oddelkov, 2678 dečkov in 2627 deklic. Zaradi povečanega števila šol je primerjava z začetkom šolskega leta nemogoča, kljub temu pa lahko med seboj primerjamo tiste šole, ki so zajete že v poročilih ob začetku šolskega leta. Število otrok se je povečalo na IV. deški osnovni šoli, v Krčevini, na Studencih, na III. in IV. deklinški, na I. in II.

²⁵ PAM, fond: OLO MB, AŠ 207, Zapisnik 5. zasedanja NOO skupščine Maribor z dne 16. 11. 1945.

²⁶ Srednja gospodarska šola Vesna, Enoletna srednja gospodarska šola, Gospodarska šola za vajence trgovske obrti, Gospodarska šola za vajence gostinske obrti, Industrijska šola TAM, Vinarska šola, Gozdarska šola, Vajeniška šola delavnic državnih železnic.

²⁷ Ozemlje mesta Maribora se je razširilo z nekdanjimi KNOO Košaki, Spodnje Radvanje, Zgornje Radvanje, Brezje, Zrkovci in manjšimi deli Bohove, Dogoš, Pekar in Razvanja.

²⁸ PAM, fond: MLO MB, Zapisniki zasedanj OLO MB mesto (7. zasedanje 3. 7. 1946) in PAM, fond: MLO, AŠ 1820, Seznam šol z dne 19. 3. 1946.

²⁹ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1820, Navodilo za organizacijo okrajnih prosvetnih odsekov.

deški osnovni šoli ter malenkostno na I. dekliški osnovni šoli. Na vseh drugih šolah se je število učencev znižalo, najbolj na III. deški osnovni šoli. Število oddelkov je ostalo nespremenjeno, ali pa se je le malo spremenilo.³⁰ Skupno zmanjšanje je znašalo 17 učencev, kar je nekoliko presenetljivo, saj je v vseh poročilih omenjena rast števila otrok, tudi zaradi nenehnega pritoka bosanskih sirot, ki so se vključevale v mariborske šole. Zanimiva je ugotovitev, da se je število otrok relativno najbolj znižalo v delavskih predelih, na Teznm, Studencih (III. deška OŠ) in na Pobrežju, v središču mesta pa je ponekod celo malce naraslo. Domnevamo lahko, da je upad števila otrok ob koncu šolskega leta posledica slabih socialnih razmer in velikega pomanjkanja med delavskimi družinami, kar je povzročilo izstop iz šole med šolskim letom.

Kakšna je bila kvalifikacija učiteljev? Izobrazbena struktura je bila, nekoliko presenetljivo, primerna. V veliki večini so prevladovali kvalificirani učitelji z usposobljenostnim izpitom. Pripravnikov oziroma učiteljev tečajnikov je bilo na vseh šolah le za vzorec. Pričakovali bi, da so bile podeželske šole v okolici Maribora slabše zasedene z učnimi močmi, vendar temu ni bilo tako. Po izobrazbi učiteljskega zbora namreč te niso zaostajale za mestnimi šolami. Šole, na katerih je bila sestava učiteljstva popolnoma ustrezna, so bile: III. deška osnovna šola, IV. deška osnovna šola, III. dekliška osnovna šola, Kamnica, Košaki, Krčevina, Pekre, Radvanje, Razvanje, Reka in Miklavž.³¹

TABELA 13: Sestava učiteljstva leta 1946

UČITELJI	M	Ž	SKUPAJ
KVALIFICIRANI Z USPOSOBLJENOSTNIM IZPITOM	35	83	118
KVALIFICIRANI BREZ USPOSOBLJENOSTNEGA IZPITA	1	11	12
PRIPRAVNIKI - TEČAJNIKI	3	4	7
UČITELJI ŽENSKIH ROČNIH DEL	-	2	2
SKUPAJ	38	101	139

Kljub težavnim razmeram je prvo šolsko leto pouk potekal večinoma nemoteno in nepretrgano. Opremljenost šol se je počasi izboljševala. Mnogo učiteljev je pri izdelavi učil pokazalo veliko samoiniciativnosti in zagnanosti in s tem pripomoglo k hitrejšemu izpopolnjevanju šolskih zbirk. Posebno skromne so ostale še naprej učiteljske knjižnice, pionirske knjižnice pa so

štele povprečno od 50 do 60 knjig. Prostovoljna akcija pionirjev za zbiranje knjig je le delno uspela. Pri pouku se je največ pozornosti posvečalo nacionalnim predmetom, posebno slovenskemu jeziku. Po mnenju šolskega nadzornika bi lahko že naslednje šolsko leto pri pouku v prvem, drugem in tretjem razredu uvedli normalno delo, saj so bile v teh razredih posledice okupacije večinoma odpravljene. Razmere v vseh višjih razredih osnovne šole še niso doyljevale prehoda na normalno pedagoško delo. Še vedno je bil velik primanjkljaj v znanju zgodovine, zemljepisa, računstva in jezika. Po ocenah bi bili potrebni še najmanj dve leti resnega dela za popolno odpravo posledic okupacije. Kljub vsemu sta se disciplina in morala precej izboljšali. V okviru praznovanj za prvi maj so pionirske organizacije organizirale akcijo za izboljšanje učnega uspeha. Konec šolskega leta je bil odprt pionirski dom, v katerem je delovala centralna pionirska knjižnica. Za pomoč pri dvigu uspeha so učenci ustanavljali učne krožke. Poročilo poudarja, da je velik del učiteljstva že uskladil svoje delo z načeli NOB in OF, "saj je 40% učiteljstva vključenega v delo pri množičnih organizacijah, 40% pri delu sodeluje, ostali so še sredinci, ki še nimajo pod sabo dovolj trdih tal."³²

4. Normalizacija in spremembe med letoma 1946 in 1951

Šolsko leto 1946/47 je prineslo spremembo v organizaciji šolstva in začetek doslednejše izgradnje sistema šolanja. 11. 7. je bil sprejet zakon o obveznem sedemletnem šolanju, kar je za Slovenijo, ki je imela že uveljavljeno osemletno šolsko obveznost, pomenilo nazadovanje.³³ Na tem mestu je treba spomniti, da sedemletna šolska obveznost ne pomeni, da morajo imeti učenci končanih sedem razredov osnovne šole, ampak da morajo sedem let obiskovati šolo. Zato je bilo povsem vseeno, ali je učenec v kakšnem razredu zaostal ali ga je več let ponavljal ali pa je redno napredoval. Prizadevanje za večjo sistematičnost v izgradnji šolskega sistema kažeta delovna načrta osnovnega in srednjega šolstva za leto 1946/47. Na političnem področju je bila naloga šol okrepiti sodelovanje z množičnimi organizacijami in povečati število vzgojnih predavanj. Nadalje sledijo natančni pedagoški, snovni in didaktični napotki. Naj omenim le pomembnejše. Pri pouku bi moralo kot vzgojno sredstvo dobiti najpomembnejše mesto prepričevanje, predvsem pa je bila nova naloga šole privzgojiti več čuta odgovornosti, dolžnosti in patriotizma. Otroke naj bi naučila večje samostojnosti, postala pa naj bi tudi bolj življenjska.

³⁰ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1821, Poročilo o nadzorovanju šol z dne 19. 7. 1946.

³¹ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1820, Seznam o stanju šolstva z dne 19. 4. 1946.

³² PAM, fond: MLO MB, AŠ 1821, Poročilo o nadzorovanju osnovnih šol v okraju Maribor z dne 19. 7. 1946.

³³ UL FLRJ z dne 12. 7. 1946, št. 56, str. 648.

Med zastavljenimi cilji je bilo tudi prizadevanje za dvig še vedno precej nizkega šolskega obiska in izboljšanje administracije, ki je marsikje še zelo pešala. Dokončno je bilo treba urediti organizacijske mreže šol, pri čemer naj bi zmanjšali število šol z majhnim številom razredov.³⁴

Skladno z načrtom se tudi Maribor ni mogel izogniti večjim spremembam šolske mreže. Že aprila 1946 je bila izvedena reorganizacija, veljati pa je začela šele z začetkom novega šolskega leta. Na pobudo ministrstva za prosveto in Okrajnega odbora OF - prosvetnega odseka je bil izdelan predlog za integracijo šolske mreže. Šole so se začele združevati. I. deška osnovna šola in III. dekliška osnovna šola sta se združili v Mešano osnovno šolo Melje, v katero so se vpisali učenci iz šolskega okoliša Melje. II. deško in IV. dekliško osnovno šolo so priključili delu krčevinskega šolskega okoliša in nastala je Dekliška osnovna šola Ivana Cankarja. Šola v Krčevini je bila zaprta. I. dekliška in IV. deška osnovna šola sta se preimenovali v Dekliško osnovno šolo Center in Deško osnovno šolo Gosposvetska. Iz II. dekliške in III. deške osnovne šole je nastala Mešana osnovna šola Magdalenska.³⁵ Reorganizacija je narekovala predvsem racionalizacija na materialnem področju. Razpustili so zlasti močno poškodovane šole in šole z relativno majhnim številom učencev.

Reorganizaciji mreže osnovnih šol je sledila sprememba v organizaciji mreže srednjih šol. Po odloku ministrstva za prosveto je bila odpravljena I. državna moška nižja gimnazija. Pridružila se je Državni enotni (realni) gimnaziji, ki se je preimenovala v Državno mešano gimnazijo. II. državna moška nižja gimnazija pa se je preimenovala v Državno moško nižjo gimnazijo.³⁶

Čeprav vnovična reorganizacija velikosti šolskega okraja, za katerega je bil pristojen prosvetni odsek pri MLO, ni razvidna iz nobenega ohranjenega dokumenta, lahko na podlagi mesečnih poročil posameznih osnovnih šol ugotovimo, da se je področje šolskega okraja po povečanju v začetku leta 1946 spet zmanjšalo. Po združevanju osnovnih šol v začetku šolskega leta 1946/47 so bile v pristojnosti odseka za prosveto te osnovne šole: Gosposvetska, Mešana osnovna šola Melje, Državna deška osnovna šola Ivana Cankarja, Državna dekliška osnovna šola Ivana Cankarja, Državna dekliška osnovna šola Center, Državna mešana osnovna šola Magdalenska, Državna osnovna šola Studenci (združi nekdanjo deško in dekliško osnovno šolo), Državna osnovna šola Tezno, Državna osnovna šola Pobrežje, Državna osnovna šola Brezje, Državna osnovna šola Radvanje, Državna osnovna šola Košaki in Vadnica, to je Državna mešana osnovna šola na Učite-

ljišču. Po odpravi Okrožnega ljudskega odbora Maribor so pod upravo prosvetnega odseka sodile tudi vse gimnazije, tako nižje kot tudi polne gimnazije.

Natančnejše in bolj sistematično spremljanje razmer v šolstvu so omogočila redna mesečna poročila osnovnih in zdaj tudi srednjih šol. Ob koncu polletja in šolskega leta je odsek za prosveto izdelal sumarna statistična poročila, v katerih so zajeti podatki o vrtcih, domovih igre in dela, dijaških domovih, osnovnih in srednjih šolah, seveda še vedno brez vsakršnih podatkov o strokovnem šolstvu.

Razmere v osnovnem šolstvu v primerjavi s prvimi šolskim letom niso bile bistveno drugačne. Na trinajstih osnovnih šolah je delovalo 107 oddelkov; 85 oddelkov je pripadalo nižjim razredom, le 22 oddelkov je delovalo na višji ravni osnovne šole. Na večini šol je v višjih razredih deloval le en oddelek, v katerem je še vedno potekal kombiniran pouk več razredov. Na Magdalenski osnovni šoli, na Tezmem in v Radvanju so imeli po dva višja oddelka, na Studencih in na Pobrežju pa tri. V enem oddelku je bilo povprečno 40 otrok, čeprav so se razmere med šolami razlikovale. Daleč najbolj kritične so bile razmere na Magdalenski osnovni šoli, kjer je v vsakem oddelku povprečno sedelo 60 učencev, razmere na Vadnici pa so bile skoraj idealne. Na oddelek je povprečno prišlo le 28 otrok. Stanje učiteljskega kadra je bilo še naprej zadovoljivo, tako po izobrazbi in usposobljenosti kot tudi številčno. Ocene prosvetnega odseka so navedle le dve manjkajoči učni moči.³⁷

Prosvetna oblast je želela oskrbo in opremljenost šol s šolskimi potrebščinami izboljšati ob pomoči šolskih zadrug. Osnovne in srednje šole so lahko ustanovljale svoje lastne zadruge, ki so kupovale šolske potrebščine neposredno pri proizvajalcu in tako omogočile nabavo po najkrajši in najcenejši poti. Prevzele naj bi tudi skrb za revnejše učence in organizacijo predavanj za svoje člane. Poleg praktičnega namena se je v zadrugah skrival tudi ideološki naboj. Šolske zadruge, ustanovljene na šolah, naj bi vzbujale smisel in duh združništva pri šolski mladini ter jo pripravljale na zadružno gospodarstvo.³⁸

Medtem ko je stanje učiteljskega kadra na osnovnih šolah po svoji izobrazbi večinoma odgovarjalo potrebam, je bil na srednjih šolah iz različnih razlogov položaj nekoliko drugačen. Kot smo že povedali, je posvečala nova oblast v prvem povojnem šolskem letu večino pozornosti obnovi osnovnega šolstva, skrb za srednje šolstvo pa je nekoliko zanemarila. Zaradi nastanka večjega števila nižjih gimnazij, le-te so še posebej potrebovale nove strokovne učne moči, in tudi zaradi vedno večjih potreb po slovenskih

³⁴ Vestnik ministrstva za prosveto (dalje V MP LRS) 5. 10. 1946, št. 7, str. 63-65.

³⁵ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1777, dokument 430/64 II.

³⁶ V MP LRS 22. 8. 1946, št. 4, str. 27.

³⁷ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1826, Statistično poročilo za junij 1947 in poročila šol za mesec februar 1947.

³⁸ V MP LRS 25. 9. 1946, št. 6, str. 59.

srednješolskih profesorjih v coni B ministrstvo za prosveto ni razpolagalo z zadostnim številom učnih moči, ki bi jih lahko razporedilo na gimnazijah. Tako sta bili pri odpiranju novih oddelkov in razredov nujni večja racionalnost in gospodarnost. Ministrstvo za prosveto je na Klasični gimnaziji določilo enajst oddelkov, na Mešani gimnaziji sedemindvajset, na Moški nižji gimnaziji osem, na I. ženski nižji gimnaziji devet in na II. ženski nižji gimnaziji osem oddelkov. Za učiteljsiše je bilo predvidenih pet oddelkov.³⁹ Kljub brezpogojni obveznosti določila so nastajali odmiki v številu oddelkov. Moška nižja gimnazija, Učiteljsiše in I. ženska nižja gimnazija so vpisali po en oddelek več, kot je določal odlok ministrstva.⁴⁰ Ti odmiki potrjujejo še vedno relativno veliko samostojnost lokalnih oblasti v odnosu do centra.

Kot je razvidno že iz samega imena nižja gimnazija, so v Mariboru delovale tri nižje gimnazije s štirimi razredi in dve popolni gimnaziji, ki sta imeli vsaka po osem razredov.⁴¹ Učiteljsiše je v šolskem letu 1946/47 imelo vpisane le prve tri razrede. Zanimiva je ugotovitev, da so bile nižje gimnazije kljub uzakonjeni sedemletni šolski obveznosti še naprej štirirazredne, kar pomeni zamik pri začetku izvajanja zakona o sedemletnem šolanju. Kot bomo videli, so se pozneje v sistemu sedemletnega obveznega šolanja nižje gimnazije preoblikovale v trirazredne šole, popolne gimnazije pa so ob treh nižjih razredih obsegale še pet višjih razredov. Na gimnazije so se vpisovali učenci po končanem četrtem razredu osnovne šole. Mogoči so bili dodatni prehodi iz višjih razredov osnovne

šole v nižjo gimnazijo z opravljenimi dopolnilnimi izpiti, vendar pa je to učencem, ki so se odločili za ta korak, povzročalo nemalo težav, saj pouk v višjih razredih osnovne šole nikakor ni mogel biti na enaki zahtevnostni stopnji kot gimnazijski pouk. Učenci, ki so nameravali obiskovati vseh osem gimnazijskih razredov, so se večinoma že po končanem četrtem razredu osnovne šole vpisali v obe popolni gimnaziji, čeprav je bil omogočen prestop v peti razred popolne gimnazije tudi po končanem četrtem razredu nižje gimnazije.

Največ učencev je obiskovalo mešano gimnazijo, in sicer 1.058. Sledijo ji I. ženska nižja gimnazija s 403 učenci, Klasična gimnazija s 392 učenci, Moška nižja gimnazija s 351 učenci, II. ženska nižja gimnazija, na kateri je bilo 315 učencev, in Učiteljsiše, ki ga je obiskovalo 205 učencev. Povprečno število učencev na oddelek je bilo nekaj manj kot 40, kar je nekoliko boljše razmerje kot na osnovnih šolah. Po manjšem številu učencev v razredu sta posebej opazna Učiteljsiše s 34 učenci na oddelek in Klasična gimnazija s 35 dijaki.⁴²

Kakšna je bila kadrovska zasedba na mariborskih gimnazijah in učiteljsišču?⁴³

Najbolj kakovostno kadrovsko zasedbo sta imeli Klasična gimnazija, na kateri je bilo izmed 17 učiteljev kar 13 profesorjev in le en osnovnošolski učitelj, ter Učiteljsiše, na katerem je izmed 20 učiteljev poučevalo 10 profesorjev in prav tako en osnovnošolski učitelj. Slabšo kadrovsko zasedbo so imele Mešana gimnazija in nižje gimnazije. Medtem ko so na Mešani gimnaziji še prevladovali profesorji, čeprav je bilo

TABELA 14: Kadrovska zasedba na srednjih šolah junija 1947

ŠOLA	PROFESORJI	SUPLENTI	GIMNAZIJ. UČITELJI	OSNOVNOŠ. UČITELJI	HONORARNI UČITELJI	SKUPAJ
MEŠANA GIMNAZIJA	18	8	14	2	1	43
KLASIČNA GIMNAZIJA	13	1	2	1	-	17
MOŠKA NIŽJA GIMNAZIJA	4	2	8	2	-	6
I. NIŽJA ŽENSKA GIMNAZIJA	3	1	6	3	1	14
II. NIŽJA ŽENSKA GIMNAZIJA	3	1	6	3	-	13
UČITELJSIŠČE	10	2	3	1	4	20
SKUPAJ	51	15	42	12	6	113

³⁹ V MP LRS 25. 9. 1946, št. 6, str. 55.

⁴⁰ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1826, Statistično poročilo za junij 1947.

⁴¹ Nekatera poročila razlikujejo med štirimi razredi nižje in štirimi razredi višje gimnazije.

⁴² PAM, fond: MLO MB, AŠ 1826, Statistično poročilo za junij 1947.

⁴³ Prav tam.

število gimnazijskih učiteljev relativno visoko, so bili na preostalih treh nižjih gimnazijah gimnazijski učitelji v večini, kar je povsem razumljivo in je posledica preoblikovanja meščanskih šol v nižje gimnazije ter preimenovanja meščanskošolskih učiteljev v gimnazijske učitelje. Mnogokrat se je dogajalo, da so zaradi primanjkljaja učiteljev v posamezni stroki predmet sicer poučevali učitelji z ustrežno izobrazbo, vendar brez ustrezne kvalifikacije za predmet. Najpogostejši predmeti na gimnazijah, ki jih niso poučevali učitelji, usposobljeni za ustrezn predmet, so bili slovenski jezik, zgodovina, zemljepis, matematika in ruski jezik, torej tisti predmeti, ki so v novem učnem sistemu imeli večji obseg in število ur kot v starem sistemu.⁴⁴

Eden izmed pglavitnih ciljev nove šolske oblasti je bil, da bi čim več otrokom omogočila doseganje višjih stopenj izobrazbe, predvsem pa izenačila možnosti otrok pri prehajanju na višje oblike izobraževanja. Prizadevala si je, da bi otroci v obdobju sedemletne šolske obveznosti končali vseh sedem razredov. Potrebe gospodarskega razvoja države so namreč narekovale višjo izobrazbo šolajoče se mladine. Industrializacija je zahtevala več srednjih, predvsem tehničnih kadrov, ki bi že ob začetku strokovnega izobraževanja imeli dovolj široko osnovno izobrazbo. Tega ni bilo mogoče doseči z obstoječim šolskim sistemom, še posebno kombiniran pouk v višjih razredih ni mogel dati zadovoljivega znanja in ni dopuščal doseganja višje izobrazbene ravni. Na podlagi petletnega načrta za razvoj narodnega gospodarstva FLRJ in slovenske različice istega zakona, sprejetega 2. 8. 1947, je začelo šolstvo pridobivati drugačno podobo.⁴⁵ Z začetkom šolskega leta 1947/48 se je začelo postopno uvajanje sedemletk. Z njimi naj bi vsem otrokom omogočili doseganje vsaj nižje srednješolske izobrazbe in čim lažji prehod na višje oblike šolanja. Hkrati z ustanavljanjem sedemletk je bilo treba razmišljati o dvigu kakovosti pouka v prvih štirih razredih osnovne šole, saj je bilo le tako mogoče uspešno uvajati sedemletko in izpopolnjevati raven izobraževanja. Vsaka sedemletka je morala imeti sedem samostojnih razredov in predmetni pouk v višjih razredih. Prvi štirje razredi sedemletke so imeli enak predmetnik in učni načrt kot nižje osnovne šole, predmetnik v petem, šestem in sedmem razredu pa je ustrezal predmetniku nižjih gimnazij. Spričevalo sedemletke je bilo izenačeno s spričevalom nižje gimnazije. Učenci s končanimi sedmimi razredi sedemletke so bili v višje gimnazije, učiteljišče oziroma druge strokovne šole sprejeti pod enakimi pogoji kot učenci, ki so končali nižjo gimnazijo. Z ustanovitvijo sedemletke so v okolišju sedemletke zaprli višje razrede

osnovne šole. Otroci, ki po končanih štirih razredih osnovne šole niso nadaljevali šolanja v nižji gimnaziji ali na strokovnih šolah, so morali obiskovati sedemletko.⁴⁶

Uvedbi sedemletk so se prilagodile nižje gimnazije. Te so v sistemu sedemletk postale triletne, medtem ko je šolanje na višjih gimnazijah trajalo pet let.

Kriteriju za odpiranje sedemletk, torej dovolj velikega števila oddelkov, je v Mariboru zadočila večina osnovnih šol. Na podlagi 21. člena zakona o petletnem planu za razvoj narodnega gospodarstva⁴⁷ ter na predlog MLO Maribor in na podlagi poročil inšpektorjev in šolskih nadzornikov so bile v Mariboru ustanovljene tri sedemletke. V sedemletke so bile preoblikovane osnovne šole Studenci, Tezno in Radvanje, ki so z novim šolskim letom pridobile peti razred sedemletke.⁴⁸ Sočasno je bil na vseh treh odpravljen peti razred višje osnovne šole, saj skladno z odlokom na šolah, na katerih so bili oddelki višjih razredov sedemletke, ni bil mogoč hkraten obstoj višjih razredov osnovne šole.⁴⁹

Če so kriterij števila oddelkov izpolnjevale vse tri šole - osnovni šoli Radvanje in Tezno sta imeli dva višja oddelka, osnovna šola Studenci pa tri oddelke, je nenavadno, da je sedemletka nastala tudi na Teznem, saj se je prav ta šola soočala z večjim pomanjkanjem prostora. Na voljo je imela le pet učilnic, medtem ko so bile na drugih šolah prostorske težave manjše in niso pomenile večje ovire pri izvajanju pouka. Mariborske sedemletke se niso oblikovale v samem mestnem središču, temveč na obrobju, v šolskih okolišjih, v katerih niso delovale nižje gimnazije, saj se je shema odpiranja sedemletk navezovala na obstoječe nižje gimnazije.

V šolskih okrajih, v katerih so bile nižje gimnazije, so začeli postopno odpravljati višje razrede osnovne šole. Zaradi novega sistema obveznega šolanja - štirje razredi osnovne šole plus trije razredi srednje šole (nižja gimnazija ali višji razredi sedemletke) - je nižja gimnazija spremenila svoj značaj. Nehala je biti "elitna" šola v starem pomenu besede. Dobila je značaj množične dostopnosti, ki ga prej ni imela. V šolskem letu 1948/49 so bili odpravljeni peti razredi osnovne šole v Košakih, na magdalenski, gosposvetski osnovni šoli, na Osnovni šoli Center, na Osnovni šoli Ivana Cankarja I. in Ivana Cankarja II.⁵⁰

⁴⁴ Prav tam.

⁴⁵ Aleš Gabrič: Šolstvo na Slovenskem 1945-1951. V: Zbornik za zgodovino šolstva, št. 24, 1991, str. 80.

⁴⁶ V MP LRS, št. 12, 13. 9. 1947, str. 125 in Venceslav Winkler: O sedemletki. V: Popotnik LXIV/1947, št 2-3, str. 70-73.

⁴⁷ UL LRS z dne 2. 8. 1947, št. 31, str. 221. Po načrtu naj bi v petih letih dvignili splošno kulturno raven ljudstva, stoo odstotno uresničili osnovnošolsko obveznost ter zajeli v višje organizirane sedemletne osnovne šole (sedemletke) in nižje srednje šole 75 odstotkov šoloobvezne mladine.

⁴⁸ V MP LRS 13. 9. 1947, št. 12, str. 126.

⁴⁹ V MP LRS 28. 2. 1948, št. 2, str. 8.

⁵⁰ Prav tam.

Kakšne so bile možnosti nadaljnjega šolanja po uspešno končanem četrtem razredu osnovne šole? Otroci, ki so se odločili za pridobitev poklicne izobrazbe, so izbrali nižje strokovne šole, preostali so lahko izbirali med nižjo gimnazijo ali sedemletko, na katero so se smeli vpisati tudi učenci iz krajev, ki niso bili vključeni v šolske okoliše sedemletk. Za lažje razumevanje naj možnost izbire ponazorim s konkretnim zgledom. Otrok, ki je končal štiri razrede osnovne šole na Tezmem, je lahko šolanje nadaljeval na kateri izmed nižjih strokovnih šol ali pa na tezenski sedemletki oziroma na najbližji nižji gimnaziji. Otroci, ki niso nameravali nadaljevati šolanja ne na nižji gimnaziji in ne v strokovni šoli, so morali obvezno šolanje nadaljevati na sedemletki.

Za uskladitev prehoda iz četrtega razreda osnovne šole v peti razred sedemletke ali prvi razred nižje gimnazije je bil odpravljen sprejemni izpit za gimnazije, kot je bil v veljavi doslej. Vsi učenci četrtega razreda osnovne šole so ob koncu šolskega leta opravljali izpite iz slovenskega jezika in računstva, po programu in načinu, ki je veljal za prejšnji sprejemni izpit za gimnazijo. Izpitna ocena iz obeh predmetov je bila hkrati končna ocena letnega spričevala iz teh dveh predmetov. Enak izpit so morali opraviti tudi učenci, ki so se hoteli pozneje vpisati v peti razred sedemletke ali v prvi razred nižje gimnazije. Vsak učenec, ki je uspešno opravil izpit, je dobil spričevalo o dovršenem četrtem razredu osnovne šole in se je smel po svoji presoji vpisati v najbližjo gimnazijo ali sedemletko.⁵¹

Zaradi bolj načrtnega razmeščanja delovne sile so na vseh šolah med učenci, ki so zadnje leto obiskovali šolo ali ki so nameravali prekiniti šolanje, izvajali anketo, v kateri so se učenci odločali, v katero stroko bodo vstopili po končanem šolanju.⁵²

I. Dijaki, ki so imeli nedokončano nižjo srednjo šolo (nedokončano nižjo gimnazijo oziroma sedemletko), so lahko šli:

1. k obrtniku ali v industrijo v uk za dve leti ali tri (kovinarska, lesna, stavbarska, usnjarska, tekstilna, živilska, grafična, kemična, trgovinska, gostinska in vrtnarska stroka);
2. v industrijo (nižje industrijske šole različnih strok; tri leta);
3. v železničarsko industrijsko šolo;
4. poštno službo, železniško službo;
5. enoletno kmetijsko oziroma gospodinjsko šolo.

II. Dijaki, ki so imeli dokončano nižjo srednjo šolo, so lahko šli:

1. k obrtniku ali v industrijo v uk;
2. v višjo industrijsko šolo; tri leta;
3. v srednje šole (srednja tehnična šola, srednja gospodarska šola, srednja šola za gostinstvo in turizem, zobotehnična srednja šola, srednja

kmetijska šola, farmacevtska srednja šola, glasbena šola; tri ali štiri leta);

4. zadržno gospodarsko šolo; dve leti;
5. v šolo za umetno obrt;
6. v tekstilno prakso, nato v tekstilno šolo;
7. v nižjo gospodarsko šolo; eno leto;
8. v mlekarsko šolo; dve leti;
9. v gozdarsko šolo; eno do pet let;
10. v šolo za gostinske gospodinje; eno leto;
11. v šolo za zaščitne sestre; dve do štiri leta;
12. v železničarsko šolo; štiri leta;
13. v avtoprometno šolo; tri mesece;
14. v peti razred srednje šole oziroma v prvi letnik učiteljsišča.

III. Dijaki, ki so končali srednjo šolo, so lahko šli:

1. v upravno politično službo;
2. v poštno, železničarsko službo;
3. na univerzo;
4. na akademije (za glasbo, za igranje, za upodabljalno umetnost);
5. v vojaški ali mornarski poklic.

Na mariborskih šolah je bila izvedena le anketa za tiste dijake, ki so končevali svojo sedemletno šolsko obveznost, ne da bi imeli končano nižjo gimnazijo oziroma sedemletko, in za dijake, ki po končani sedemletni obveznosti niso nameravali nadaljevati šolanja. Kljub temu lahko na podlagi zbirnih rezultatov ankete, ki jo je pripravil poverjenik za prosveto Josip Kocmut, ugotovimo, katere stroke so bile za učence privlačnejše in katere manj. Med moškimi je prevladovala kovinska stroka, ki je ponujala izobrazbo za kovače, kleparje, livarje, mehanike, graverje, inštalaterje, urarje... Pri dekletih so bile najpogostejše zastopane oblačilna stroka in poklici krojač, šivilja, klobučar ter tudi trgovinska stroka oziroma poklic trgovinskega pomočnika... Manj pogosto so se učenci odločali za lesno, usnjarsko in stavbarsko stroko in za vpis v nižje industrijske šole ter na enoletno kmetijsko šolo, del učencev pa je po končani šolski obveznosti nameraval ostati doma na kmetiji.⁵³

Organizacija nižjih gimnazij je pred začetkom novega šolskega leta doživela vnovične spremembe. Obe nižji ženski gimnaziji ter nižja moška gimnazija so izgubile značaj ženske oziroma moške šole in se preoblikovale v mešane gimnazije z dekliskimi in s fantovskimi oddelki. Mešana gimnazija je postala I. gimnazija, Nižja moška gimnazija se je preimenovala v II. gimnazijo, I. nižja ženska gimnazija je postala III. gimnazija, II. nižja gimnazija pa je postala IV. gimnazija.⁵⁴

Prosvetni odsek s svojo organizacijsko strukturo in načinom delovanja ni bil več kos vedno večjemu obsegu dela z vedno bolj natančnim in strokovnim spremljanjem razmer v šolstvu. Orga-

⁵¹ V MP LRS 15. 5. 1948, št. 4, str. 30.

⁵² V MP LRS 20. 2. 1947, št. 2, str. 14.

⁵³ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1827, Razvrstitev poklicev, maj 1948.

⁵⁴ V MP LRS 13. 9. 1947, št. 2, str. 127.

nizacijska shema prosvetnega oddelka se je izpolnila z dodatnimi strokovnimi močmi, odgovornimi za različna strokovna področja. Poleg nadzornika za osnovne šole so bili uvedeni še referenti za fizikulturo, vzgojne domove, ljudsko prosveto ter referent za strokovno šolstvo, ki je vodil in usmerjal vse srednje in nižje strokovne šole. V okviru prosvetnega odseka je bil zaposlen še dodaten referent za ljudsko prosveto, ki je skrbel za celotno ljudsko prosveto na področju MLO in za povezave z agitpropom. Vsi referenti so bili neposredno podrejeni pomočniku poverjenika, ta pa je bil odgovoren poverjeniku za prosveto.⁵⁵

Med splošnimi problemi, s katerimi se je spopadal prosvetni odsek, je bila vedno bolj skrb zbujujoča prostorska stiska. Potem ko število otrok prvi dve leti po vojni ni bistveno naraščalo, so predvidevanja kazala, da bo število šoloobveznih otrok začelo skokovito naraščati. Podatki iz vsakoletnih statističnih poročil kažejo, da se je med letoma 1947 in 1948 število otrok prvič bistveno povečalo. Junija 1947 je osnovne šole obiskovalo 4.148 otrok, junija 1948 pa že 4.226. V tem podatku so zajete že tudi sedemletke. Težavne so bile razmere v Brezju - tam je šest oddelkov delovalo v treh učilnicah, na Tezmem je 10 oddelkov imelo na razpolago pet učilnic. Pomanjkanje prostora je zahtevalo pouk v več izmenah. Neurejene so bile razmere v Košakah, kjer je šola delovala v vili, ki je bila del narodne imovine in ni imela prostorov, primernih za učilnice. Prostora je primanjkovalo tudi v Radvanju in na Magdalenski osnovni šoli. Šolski obisk se je v primerjavi s prejšnjimi leti nekoliko izboljšal, čeprav ga je zlasti v zimskih mesecih še vedno močno oviralo pomanjkanje obutve in oblačil. Na nekaterih šolah so šolski upravitelji opazili, da so številni učenci lačni; to se je še posebej pokazalo ob koncu meseca, ko je začelo primanjkovati kruha.⁵⁶

Kako resna je bila problematika socialnega stanja otrok, kaže obravnava socialnih in zdravstvenih razmer na 119. seji izvršilnega odbora MLO. Zaradi lažjega razumevanja naj opozorim na nekaj zgovornih socialnih pokazateljev. Večina mariborskih šoloobveznih otrok ni spala v svoji lastni postelji. Izmed 4.247 otrok, zajetih v anketi, jih je le 1.975 spalo v svoji lastni postelji, 2.272 otrok pa je spalo v postelji skupaj s starši, brati in sestrami, sorodniki ter celo tujci. Trije otroci niso imeli postelje. Po ocenah ankete je bilo dobro oblečenih 1.891 otrok, kar 1.611 otrok je imelo pomanjkljivo spodnje perilo, 275 pa jih je bilo celo brez le-tega. 1.411 otrok je imelo pomanjkljivo zgornje oblačilo, slabo pa je bilo obutih 1.219 otrok. 128 otrok ni imelo obutve. Brez svoje obleke je bilo kar 369 otrok.

Skromne socialne razmere so vplivale na slabo zdravje otrok in na pogosto obolenje. Katere bolezni so prevladovali? 344 otrok je bolehalo za tuberkulozo oziroma se nagibalo k njej, 131 otrok je imelo slabo srce, 160 pa slabe živce. Pri 358 otrocih so se še kazale posledice vojne. Veliko otrok je bilo slabotnih in anemičnih. Druge pogosto zastopane bolezni so bile bronhitis, boleznii oči, kože in slabi zobje.⁵⁷

Šole so se nenehno pritoževale zaradi slabe oskrbe s šolskimi potrebščinami. Primanjkovalo je predvsem svinčnikov, čitank, krede, pa tudi kakovost zvezkov je bila zelo slaba. Lastno nabavo šol je oviral centraliziran sistem oskrbe, ki je MLO-ju preprečeval njegovo večjo lastno dejavnost.

Na pedagoškem področju so med učitelji mariborskih šol potekale živahne razprave o novih učnih načrtih. Kritični so bili do pomanjkanja sodelovanja učiteljev praktikov pri sestavljanju načrtov. Po njihovem mnenju je bila največja pomanjkljivost načrtov pomanjkanje nekaterih metodičnih in didaktičnih načel, kot so: princip otroške bližine, od znanega k neznanemu in drugi. Načrti so premalo upoštevali zmogljivost otrok. Veliko je bilo kritik predvsem na učni načrt za zgodovino, saj se ta ni ujemal s pojmi, ki jih je otrok pridobil pri zemljepisu in prirodopisu.⁵⁸

Šolski nadzorniki so dosledno in sistematično pregledovali šole. Natančno so ugotavljali, ali učiteljstvo izpolnjuje svoje naloge pri izvajanju predpisanega načrta v okviru petletnega plana. Po ocenah okrajnega šolskega nadzornika Vladimirja Cvetka je 75 odstotkov učiteljstva razumelo in izvajalo učni načrt in bilo tudi sposobno doseči cilj, ki so ga postavili sestavjalci načrta.⁵⁹

Učitelji so bili preobloženi z delom v šoli in predvsem zunaj nje. Zasedeni so bili s političnim in pedagoškim delom na terenu. Mnogokrat so poučevali honorarno na obrtnih, industrijskih šolah in na različnih tečajih, kar je nemalokrat oviralo njihovo delo v šoli. Tako se niso mogli v celoti posvetiti pedagoškemu problemom v šoli in skrbi za mladino.

Zaradi racionalizacije pouka se je prosvetni odsek odločil združiti nekatere višje oddelke različnih šol. Kljub postopnemu zapiranju višjih razredov osnovne šole je ostalo še kar precej šol z višjimi oddelki. V mestnem središču so na šolah, ki niso bile oddaljene daleč druga od druge, (osnovne šole Melje, Cankarjeva šola I., Cankarjeva šola II.) pouk preuredili tako, da so združili učence petih razredov vseh treh šol v en oddelek in učence od šestega do osmega razreda v drugi oddelek. Na Osnovni šoli Melje so po

⁵⁵ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1827, Organizacijska shema prosvetnega odseka.

⁵⁶ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1830, Nadzorniško poročilo od začetka šolskega leta 1947 do 1. 11. 1947.

⁵⁷ PAM, fond: MLO MB, zapisniki zasedanj Izvršnega odbora MLO MB (119. redna seja 30. 9. 1948).

⁵⁸ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1830, Nadzorniško poročilo od začetka šolskega leta 1947 do 1. 11. 1947.

⁵⁹ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1830, Nadzorniško poročilo za april 1948.

spremembi ostali le prvi štirje razredi, na I. Cankarjevi šoli je deloval oddelek petega razreda, v katerem so bili združeni učenci vseh treh šol, na II. Cankarjevi šoli pa so bili v enem oddelku združeni učenci višjih razredov s preostalih dveh šol. S tem je bilo šolsko delo olajšano, stroški pa manjši.⁶⁰

Kako so se uveljavile sedemletke, kakšne težave so spremljale njihovo uvajanje, kako jih je sprejelo prebivalstvo? Razumljivo je, da so si morale, kakor vsaka novost, prizadevati za pridobitev ugleda in zaupanja med prebivalstvom. Soočale so se s pomanjkanjem učnih pripomočkov, primernih prostorov, najtežje pa je bilo vprašanje učnega osebja za poučevanje v višjih razredih sedemletk. Vsi ti razlogi so upočasnjevali hitrejše uvajanje sedemletk. Kljub postopnemu zapiranju višjih razredov osnovnih šol so v mariborskem šolskem okolišu še naprej delovale štiri šole, ki so imele tudi peti razred in katerih otrok niso priključili najbližji sedemletki oziroma nižji gimnaziji, kakor je predvideval načrt ustanavljanja sedemletk.

Zaradi neustreznih delovnih razmer je bila že na začetku šolskega leta 1948/49 odpravljena sedemletka v Radvanju. Poverjeništvu za prosveto je odredilo prehod in prerazporedilo dijake na najbližje nižje gimnazije.⁶¹ Po razpustitvi se je šolsko leto 1948/49 začelo s samo dvema delujočima sedemletkama, ki sta imeli vsaka po dva oddelka. Peti razred je obiskovalo 63 učencev, šesti razred pa 50 učencev.⁶² Na oddelek je prišlo povprečno 28 učencev, medtem ko je slovensko povprečje znašalo kar 37,7 učenca na oddelek.⁶³ Med šolskim letom je začela delovati tudi sedemletka v Kamnici.

Napovedi poverjeništvu za prosveto o velikem povečanju števila učencev so se začele uresničevati. Nižje in višje oddelke osnovnih šol je obiskovalo 42.888 učencev, k tem pa moramo prišteti še 153 dijakov sedemletk, kar skupaj pomeni 4.431 učencev in povečanje za 205 učencev glede na prejšnje šolsko leto. Velika številčna preobremenjenost se je med gimnazijami pokazala predvsem na I. gimnaziji; le-to je obiskovalo kar 974 dijakov, zato so v poverjeništvu za prosveto začeli razmišljati o ustanovitvi popolne gimnazije na desnem bregu Drave, kjer so dotlej delovale le nižje gimnazije brez višjih razredov.⁶⁴

Čeprav so bile sedemletke tako po predmetniku kot tudi po svoji temeljni funkciji izenačene z nižjimi gimnazijami, so nastajali številni pomisleki in dvomi, ki dajo slutiti, da obe vrsti šol v

resnici nista bili enakovredni. Katera vrsta šole je dajala boljšo izobrazbo in katera je bolj pripravila učence za nadaljnje šolanje? Že zaradi specifičnega načina nastanka sedemletk je jasno, da je bila učiteljska zasedba slabša kot na nižjih gimnazijah, čeprav je bil predmetnik na obeh enak. Na sedemletkah so prevladovali osnovnošolski učitelji, za katere je bilo sicer predvideno, da bodo svoje znanje morali dopolniti na Višji pedagoški šoli v Ljubljani. Na obeh mariborskih sedemletkah so poučevali štirje učitelji s strokovnim izpitom, na petih nižjih gimnazijah (vključeni so nižji oddelki I. in Klasične gimnazije) je poučevalo 74 učnih moči s takšno izobrazbo.⁶⁵

TABELA 15: Učno osebje po kvalifikaciji na nižjih gimnazijah v začetku šolskega leta 1948/49

KVALIFIKACIJA	SKUPAJ
PROFESORJI S PROFESORSKIM IZPITOM	21
PROFESORJI BREZ STROKOVNEGA IZPITA	3
PREDMETNI UČITELJ S STROKOVNIM IZPITOM	32
PREDMETNI UČITELJ BREZ STROKOVNEGA IZPITA	6
UČITELJI S STROKOVNIM IZPITOM	5
UČITELJI BREZ STROKOVNEGA IZPITA	2
UČITELJI TEČAJNIKI	-
STROKOVNI UČITELJI S STROKOVNIM IZPITOM	2
STROKOVNI UČITELJI BREZ STROKOVNEGA IZPITA	2
VZGOJITELJI	1
SKUPAJ	74

Med 74 učitelji prevladujejo predmetni učitelji s strokovnim izpitom in profesorji z opravljenim strokovnim izpitom. Ti zadnji so bili v večini na obeh popolnih gimnazijah, saj so poučevali tako v višjih kot tudi v nižjih oddelkih popolnih gimnazij. Kljub temu da je primerjava med nižjimi gimnazijami in sedemletkami zaradi majhnega števila zadnjih nepopolna, ugotovimo, da so bile nižje gimnazije strokovno bolj kakovostno zasedene kot sedemletke.

Kljub triletnemu delovanju si po ugotovitvah šolskih oblasti sedemletka še ni pridobila pravega ugleda med prebivalstvom. Starši otrok še vedno niso povsem zaupali sedemletkam in so otroke raje vpisovali v bolj oddaljene nižje gimnazije, kar je povzročilo neenakomerno razporeditev otrok na sedemletkah in nižjih gimnazijah ter tudi "nezdrave odnose" med tema vrstama šol. Večkrat se je dogajalo, da so se v nižje gimnazije iz sedemletk oziroma iz šolskih okolišev sedemletk prepisovali predvsem boljši učenci.⁶⁶

⁶⁰ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1830, Nadzorniško poročilo od začetka šolskega leta 1947 do 1. 11.1947.

⁶¹ V MP LRS 25. 9. 1948, št. 6, str. 69.

⁶² PAM, fond: MLO MB, AŠ 1826, Statistično poročilo za oktober 1948.

⁶³ Drago Mehora: Naše sedemletke v tretjem letu svojega dela. V: Popotnik LXVI/1949, št. 3-4, str. 100.

⁶⁴ PAM, fond: MLO MB, zapisniki zasedanj izvršnega odbora OLO MB mesto (139. redna seja).

⁶⁵ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1842, Statistični list ob začetku šolskega leta 1948/49.

⁶⁶ Drago Mehora: Naše sedemletke v tretjem letu svojega dela. V: Popotnik LXVI/49, št. 3-4, str. 103.

TABELA 16: Socialna struktura učencev v šolskem letu 1948/49

ŠOLA	DELAVCI			KMETJE			OBRT. TRGOV.	NAMEŠČE.	SVOBO. POKLICI	DRU.	SKUP.
	IND.	POL.	DRU.	MA-LI	SRE-DNJI	VE-LIKI					
SEDEM-LETKE	65	-	3	4	-	-	-	28	2	10	112
NIŽJE GIMNAZIJE	587	37	188	107	81	27	222	818	48	82	2197

TABELA 17: Stanje specializiranih učilnic leta 1949

ŠOLA	PREDAVALNICA ZA FIZIKO	PREDAVALNICA ZA KEMIJO	RISALNICA	TELOVADNICA
I. GIMNAZIJA	IMA	IMA	IMA	IMA
II. GIMNAZIJA	IMA	IMA	IMA	IMA
III. GIMNAZIJA	NIMA	NIMA	NIMA	V SOUPORABI Z OSNOVNO ŠOLO
IV. GIMNAZIJA	IMA	IMA	IMA	V SOUPORABI Z OSNOVNO ŠOLO
KLASIČNA GIMNAZIJA	ZA FIZIKO IN KEMIJO SKUPAJ		IMA	IMA
SEDEMLETKA STUDENCI	NIMA	NIMA	NIMA	NIMA
SEDEMLETKA TEZNO	NIMA	NIMA	NIMA	NIMA
SEDEMLETKA KAMNICA	NIMA	NIMA	NIMA	NIMA

Dejstvo je, da so se na nižje gimnazije vpisovali zlasti učenci višjih slojev prebivalstva, ki so imeli večje ambicije in boljše možnosti za izobraževanje, in da je nižja gimnazija med prebivalstvom še vedno veljala za boljše - "elitnejšo šolo" od sedemletke. Kako se razlikuje socialna struktura učencev na sedemletkah in nižjih gimnazijah v Mariboru in ali potrjuje te ugotovitve?⁶⁷

V sedemletkah so prevladovali učenci industrijskih delavcev. Ti sestavljajo 58 odstotkov vseh učencev sedemletk. Otroci nameščencev obsegajo 25 odstotkov, drugi poklici 8,9, mali kmetje 3,5 in otroci preostalih delavcev 2,6 odstotka. Najmanjši delež zajemajo svobodni poklici, in sicer le 1,7 odstotka. Drugačne so razmere na nižjih gimnazijah. Tukaj je največ otrok nameščencev, in sicer 37,2 odstotka. Sledijo industrijski delavci s 26,7, obrtniki in trgovci z 10,1 odstotka. Manjši delež obsegajo drugi poklici. 8,5 odstotka je bilo otrok preostalih delavcev, 4,8 malih kmetov, 3,7 preostalih poklicev, 3,6 srednjih kmetov, 2,1 svobodnih poklicev, 1,6 poljedelskih delavcev in 1,2 odstotka velikih kmetov. Največja razlika med šolami je opazna v deležu, ki ga sestavljajo otroci nameščencev in industrijskih delavcev. Na sedemletkah so prevladovali otroci industrijskih delavcev, na nižjih

gimnazijah je bilo odstotkovno več nameščencev. Če domnevamo, da so nameščenci predstavljali višji sloj prebivalstva, lahko rečemo, da so se na gimnazije resnično vpisovali otroci staršev iz premožnejših in bolj izobraženih družin.

Šoli se nista razlikovali le po različni kvalifikaciji učiteljev in po socialni strukturi učencev, temveč je bila opazna razlika tudi v opremljenosti. Na zahtevo prosvetnega odseka so gimnazije in sedemletke posredovale podatke o velikosti šolskih knjižnic, zbirkah učil in o specialnih učilnicah.⁶⁸ Povsem zanesljiva in točna primerjava med šolami ni mogoča, saj so stanje svojih učnih zbirk ocenjevale šole s subjektivnimi oznakami. Kar je bila za neko šolo "pomanjkljiva zbirka", je bila za drugo šolo "precej revna zbirka", oziroma "srednje oskrbljena" in nasprotno. Kljub temu anketa posreduje splošno podobo opremljenosti šol z učnimi pripomočki in učili. Pri zbirkah za zgodovino, zemljepis, prirodopis, fiziko, kemijo, matematiko, risanje in petje ne moremo opaziti večjih razlik med gimnazijami in sedemletkami. Na večini šol je bila opremljenost s šolskimi zbirkami še pomanjkljiva in potrebna dopolnitve. Najboljšo opremljenost je izražala I. gimnazija, na Klasični gimnaziji pa so svojo zbirko največkrat označili za zelo pomanjkljivo in precej revno. Natančnejša je slika spe-

⁶⁷ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1842, Statistični list ob začetku šolskega leta 1948/49.

⁶⁸ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1831, Stanje knjižnic in učil z dne 11. 4. 1949.

cializiranih predavalnic na šolah; glede tega se gimnazije in sedemletke bistveno razlikujejo. Sedemletke niso imele specializiranih učilnic, to pa je brez dvoma povzročilo nižjo kakovost pri predmetih, kot so kemija, fizika, risanje in telovadba. Drugače je bilo na gimnazijah, na katerih so specialne učilnice tudi redno uporabljali. Izjema je bila le III. nižja gimnazija, na kateri učenci niso imeli na voljo specializiranih učilnic ter svoje lastne telovadnice.⁶⁹

Razlike med nižjimi gimnazijami in sedemletkami v strokovnem kadru, opremljenosti šole in v sami socialni strukturi učencev, vse v prid gimnazijam, so pri šolski oblasti povzročale precejšnjo zaskrbljenost. Med prebivalstvom se je celo širila vest, da bodo otroci sedemletk za sprejem na višje gimnazije morali opravljati dodatne izpite, zato so začeli starši prepisovati otroke s sedemletk na nižje gimnazije. Cilj prosvetne oblasti je bil odpraviti vsakršna nesoglasja med šolama in uvesti večjo skladnost v razvoju šolske mreže. Razmišljala je o več ukrepih, s katerimi bi dosegla večjo načrtnost ter dopolnjevanje v mreži nižjih gimnazij in sedemletk. Zaradi enakomernejše razdelitve otrok na obe vrsti šol je bilo treba uradno določiti šolske okolišje sedemletkam in gimnazijam ter s tem zmanjšati možnost izbire. Gimnazije naj bi se odpirale le tam, kjer bi imele možnost preoblikovanja v višje gimnazije, preostalo ozemlje naj bi se zajelo v sedemletke. S tem ukrepom bi se močno zmanjšalo število nižjih gimnazij in tako bi bili otroci prisiljeni k večjemu vpisovanju na sedemletke. Kljub tem razmislekom se je nova oblast zavedala, da je ugled sedemletke odvisen predvsem od njenega kakovostnega dela. *"Čim bolj se bo dvignila kvaliteta pouka, tem boljši bodo učni uspehi, tem bolj bosta rasla ugled in zaupanje, tem manj bodo potrebni uradni ukrepi."*⁷⁰

Zaradi objektivnih razlogov, ki so onemogočali hitrejše odpiranje sedemletk, je kar precej višjih osnovnih šol, kot smo že ugotovili, tudi v Mariboru in ne samo na podeželju, kot je bilo predvideno v načrtih, nadaljevalo delo. Da bi pa omogočili marljivim in nadarjenim učencem višje osnovne šole poznejši vstop na gimnazijo ali sedemletko, je ministrstvo za prosveto natančno določilo pogoje prehoda. Učenci s končanim petim razredom osnovne šole so morali za vstop v drugi razred nižje gimnazije ali v šesti razred sedemletke opraviti dopolnilni izpit iz slovenskega in ruskega jezika ter matematike iz snovi prvega gimnazijskega razreda, učenci šestega razreda so opravljali za vstop v tretji razred nižje gimnazije oziroma v sedmi razred sedemletke enake izpite iz prvega in drugega gimnazijskega razreda. Učenci, ki so končali sedmi razred osnovne šole in so se nameravali prijaviti k

nižjemu tečajnemu izpitu, ki je bil pogoj za nadaljevanje študija na višji gimnaziji, učiteljsku ali kateri drugi srednji strokovni šoli, so morali opraviti izpit iz enakih predmetov za vse tri gimnazijske razrede. Nižji tečajni izpit je bil sestavljen iz slovenskega jezika, narodne zgodovine in zemljepisa Jugoslavije, matematike in fizike in učenci so ga opravljali skupaj z rednimi učenci na sedemletki ali na nižji gimnaziji.⁷¹

Razlike med obema vrstama šol so povzročale razlike v uspehu, ki so ga dosegali učenci obeh vrst šol. Povprečno je bilo v Sloveniji 35,8 odstotka učencev na sedemletkah z negativnimi ocenami, na nižjih gimnazijah pa je bilo takšnih učencev 46 odstotka. Ta razlika je postala še očitnejša, saj so imele sedemletke slabše delovne pogoje. Mnenje prosvetnih delavcev je bilo, da so bile kljub enakemu predmetniku zahteve na nižjih gimnazijah večje in ocenjevanje strožje, kar je povzročilo slabši uspeh.⁷²

Analiza učnih uspehov na mariborskih sedemletkah in nižjih gimnazijah pa pokaže podobo, ki se je razlikovala od slovenskega povprečja. Povprečno število učencev z negativnimi ocenami je višje na sedemletkah kot na nižjih gimnazijah. Ob koncu šolskega leta 1949/50 so bili doseženi takšni rezultati:⁷³

TABELA 18: Uspeh na sedemletkah

ŠOLA	UČENCI Z NEGATIVNO OCENO
POBREŽJE	40,7%
TEZNO	38%
KAMNICA	40,2%
STUDENCI	40,1%
POVPREČNO NA SEDEMLETKAH	39,75%

TABELA 19: Uspeh na nižjih gimnazijah

ŠOLA	UČENCI Z NEGATIVNO OCENO
KLASIČNA GIMNAZIJA	26%
I. GIMNAZIJA	40,7%
II. GIMNAZIJA	25,7%
III. GIMNAZIJA	34,2%
IV. GIMNAZIJA	36,25%
POVPREČNO NA NIŽJIH GIM.	32,75%

V primerjavi z nižjimi gimnazijami in sedemletkami je bil učni uspeh na osnovnih šolah mnogo boljši. V povprečju je bilo uspešnih 82

⁶⁹ Prav tam.

⁷⁰ Drago Mehora: Naše sedemletke v tretjem letu svojega dela. V: Popotnik LXVI/1949, št. 3-4, str. 103.

⁷¹ V MP LRS 15. 1. 1949, št. 1, str. 14-15 in OBJAVE MP LRS 28. 3. 1949, št. 1, str. 4.

⁷² Drago Mehora: Naše sedemletke v tretjem letu svojega dela. V: Popotnik LXVI/1949, št. 3-4, str. 101.

⁷³ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1842, Statistični list ob sklepu šolskega leta 1949/50.

odstotkov otrok. Najuspešnejša je bila Vadnica z 92 odstotki, najslabši rezultat pa je imela šola v Koških, le 67 odstotkov uspešnih otrok.

Zakaj so rezultati v Mariboru slabši na sedemletkah kot na nižjih gimnazijah? Razlogov za to je več. Eden izmed njih je prav gotovo ta, da so se na nižje gimnazije vpisovali učenci iz višjih, bogatejših družbenih slojev, ki so imeli boljše možnosti izobraževanja, pri katerih je bila motivacija za šolanje večja in ki so bili posledično tudi bolj ambiciozni. Na sedemletkah so se velikokrat znašli učenci, ki so le čakali, da izpolnijo svojo zakonsko določeno sedemletno šolsko obveznost. Nikakor pa ne moremo reči, da je razlika v uspehu posledica nižje zahtevnosti mariborskih gimnazij v primerjavi s sedemletkami.

Zgovoren je podatek, da je bilo največje število učencev z negativno oceno v nižjih razredih sedemletke oziroma nižje gimnazije, kar kaže na težavnost prehoda iz osnovne šole na višjo stopnjo izobraževanja. Krivulja uspeha v nižjih razredih je zato zelo padala. Nižji uspeh v prvih letnikih je bila posledica dejstva, da so sedemletke in predvsem nižje gimnazije postale množično dostopne in so tako zajele veliko število otrok. Selektivnost pri prehodu iz osnovne šole na višjo stopnjo izobraževanja je bila odpravljena. Z boljšim delom v osnovni šoli ter z odpravo nekaterih pedagoških pomanjkljivosti na gimnazijah bi se po prepričanju prosvetne oblasti lahko odpravile težave pri prehodu učencev na gimnazije in sedemletke.⁷⁴

Kam so se usmerjali otroci po končani nižji gimnaziji in sedemletki? Natančne podatke nam dajejo statistični listi ob koncu šolskega leta 1949/50.⁷⁵

Izmed gimnazij sta posebno opazni obe popolni gimnaziji, še posebej Klasična gimnazija, na kateri je velika večina učencev nadaljevala študij v četrtem razredu gimnazije, in I. gimnazija, na kateri se je prav tako veliko učencev

odločilo za nadaljevanje šolanja v četrtem letniku, čeprav je število učencev, ki so nameravali nadaljevati šolanje na srednjih strokovnih šolah, nekoliko večje. Tukaj je prav gotovo še navzoča tradicija nekdanje realne gimnazije, ki je šolala učence predvsem za tehnične poklice. Na vseh drugih nižjih gimnazijah in na sedemletki Studenci⁷⁶ je število otrok, ki so se usmerili v šolanje na strokovnih šolah, močno presegalo število učencev, ki so se vpisali v četrti letnik gimnazije.

S šolskim letom 1949/50 je II. nižja gimnazija vpisala prvič 50 otrok v četrti letnik in se tako preoblikovala v višjo gimnazijo.

Med pglavitnimi vzroki slabega uspeha na nižjih gimnazijah in na sedemletkah so poleg težavnosti prehoda iz osnovne šole na višjo izobraževalno raven, ki je povzročila zlasti velik upad uspešnosti v prvih letnikih, tudi pomanjkanje učbenikov in prenapolnjeni razredi, v katerih se učitelji niso mogli dovolj posvetiti posameznim učencem. Del odgovornosti si je kritično pripisalo tudi samo poverjenišvo za prosveto pri MLO. Po mnenju poverjenika za prosveto Josipa Kocmuta se je šolstvu pripisovalo premalo skrbi. Vso krivdo so namreč pripisovali le učiteljem in profesorjem, pri tem pa niso iskali globljih vzrokov. V Mariboru je naraščal problem mladine, ki je bila brez ustrezne vzgoje in prepuščena ulici. Problematični so bili predvsem otroci zaposlenih staršev, ki *"po končanem pouku tavajo in zaidejo na razna stranska pota."* Mnogo otrok ni bilo deležnih prave domače vzgoje, veliko se jih je ukvarjalo s tatvinami in kriminalnimi dejanji. Ponekod so bile domače krizmere zelo žalostne. *"V hiši vlada nemoralno življenje, močne posledice zapušča alkohol."* Po podatkih je bilo 260 otrok brez vsakega nadzorstva. Mariborska šolska oblast je kar najresneje pristopila k reševanju navedenih problemov. Organizirala je skupine otrok, ki so v zunaj-

TABELA 20: Usmerjanje učencev v šolskem letu 1949/50

ŠOLA	IV. RAZRED GIMNAZIJE	UČITELJIŠČE	SREDNJE STROKOVNE ŠOLE	V PRODUKCIJO	OSTANE DOMA
I. GIMNAZIJA	61	14	64	4	-
II. GIMNAZIJA	25	12	82	4	-
III. GIMNAZIJA	13	3	46	10	1
IV. GIMNAZIJA	10	16	45	11	3
KLASIČNA GIMNAZIJA	50	-	17	-	-
SEDEMLETKA STUDENCI	7	2	35	2	-

⁷⁴ Iva Šegula: Nekaj vprašanj k problemu prehoda iz osnovne v srednjo šolo. V: Popotnik LXVII/1949, št. 5-6-7, str. 165-168.

⁷⁵ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1842, Statistični listi ob sklepu šolskega leta 1949/50.

⁷⁶ Le sedemletka Studenci je imela vseh sedem razredov, druge sedemletke so bile še vedno nepopolne.

šolskem času imele vzgojno nadzorstvo. Prosvetni odsek je skušal pridobiti več sredstev za odpiranje šolskih kuhinj, v katerih bi otroci dobili potreben obrok hrane in bili hkrati pod nadzorstvom, ter za ureditev otroških igrišč s posebej izšolanimi varuhinjami.⁷⁷

Mariborski prosvetni delavci so izražali skrb zaradi premalo cenjenega dela. Med ljudmi se je uveljavljalo prepričanje, da delajo le štiri ali pet ur na dan, imajo dolge počitnice in da je njihova služba zabavna in lahka, brez vseh naporov. Kot smo že povedali, so bili učitelji izredno obremenjeni. Prosvetni odsek je za posebej požrtvovalne in marljive učitelje pripravil posebne doklade, kar naj bi pripomoglo k izboljšanju njihovega materialnega položaja. Posebej so poudarjali požrtvovalnost učiteljic z mladoletnimi otroki in nekaterih starejših učiteljev z več kot 35 leti službe, ki so še vedno uspešno opravljali svoje delo.⁷⁸

Kritične poglede na dotedanji razvoj šolstva je izrazil III. plenum CKZKJ novembra in decembra 1949 v Beogradu, hkrati pa je nakazal že tudi nove razvojne smeri. Namesto dotedanje sedemletke je bil predlagan prehod na osemletno obvezno šolanje z uvedbo male mature po štiriletni nižji gimnaziji. Tej stopnji bi sledila štiriletna višja gimnazija in druge srednje šole. Uveljavljanje reform naj bi se začelo že z šolskim letom 1950/51. Osemletna šolska obveznost naj bi bila izvedena v obliki štiriletnih nižjih gimnazij, tam pa, kjer to ne bi bilo mogoče, bi sedemletke spremenili v osemletke.⁷⁹

Šolsko leto 1950/51 pomeni začetek reform tudi v mariborski prosveti, čeprav še na formalni ravni. Štiri dotedanje sedemletke se preimenujejo v gimnazije, kljub temu da v tem šolskem letu še nobena ni vpisala učencev v četrti razred. Enako je bilo tudi z učenci na nižjih gimnazijah, ki so prav tako obdržale po tri razrede. Štiriletno nižjo gimnazijo bi morali prvi začeti obiskovati šele učenci, ki so bili v šolskem letu 1950/51 vpisani v drugi razred. Učenci, ki so v tem šolskem letu končali tretji razred nižje gimnazije, so se tako vpisali v višjo gimnazijo enako kot generacije pred njimi.⁸⁰

Sedemletka Tezno se je preimenovala v VI. nižjo gimnazijo s tremi razredi, sedemletka Studenci pa je postala V. nižja gimnazija, prav tako s tremi razredi. Namesto sedemletke Pobrežje je nastala VIII. nižja gimnazija z dvema razredoma, v Kamnici pa se je oblikovala VII. nižja gimnazija s tremi razredi. Znova so se preimenovali nekatere osnovne šole. V šolskem letu 1950/51

se je magdalenska osnovna šola preimenovala v Osnovno šolo Franceta Prešerna, Osnovna šola Ivana Cankarja II pa je prevzela ime narodnega heroja Toneta Tomšiča. Osnovna šola v Radvanju je dobila ime po Alfonzu Šarhu.⁸¹

Kakor se je dogajalo že ob uvedbi sedemletk, so tudi na novo ustanovljene nižje gimnazije vzbujale nezaupanje med prebivalstvom, ki je skeptično gledalo na enakovrednost in na uspehe novih gimnazij v primerjavi s starejšimi gimnazijami s tradicijo. Zlasti kritični so bili nekateri profesorji, ki so "že vnaprej obsodili nižje gimnazije na neuspeh in govorili o nevarnem eksperimentiranju z našo srednjo šolo ter o padanju splošne ravni naše nižje gimnazije."⁸² V resnici je šlo le za formalno preimenovanje sedemletk v nižje gimnazije in s tem tudi za prenos učiteljskega kadra na gimnazije, ta kader pa v veliki meri ni bil ustrezno kvalificiran. Tako so na novih gimnazijah vsaj v začetku morali poučevati tudi osnovnošolski učitelji.

V samem povojnem razvoju gimnazij lahko govorimo o treh stopnjah razvoja oziroma o treh različnih tipih gimnazij, ki so se med seboj razlikovale po učnem osebju in posledično po kakovosti pouka. Najuglednejši in z učnim kadrom najbolj zasedeni sta bili popolni Klasična gimnazija in I. gimnazija, ki sta imeli najdaljšo tradicijo. Sledijo jima II., III. in IV. nižja gimnazija, ki so nastale takoj po vojni iz nekdanjih meščanskih šol, in šele nato nižje gimnazije, ki so nastale v šolskem letu 1950/51. Njihova razvojna pot namreč izhaja iz navadne osnovne šole, njihovega preoblikovanja v sedemletke in nazadnje v nižje gimnazije.

Inšpekcije nižjih gimnazij, ki so po vsej Sloveniji potekale v začetku leta 1951, so sicer ugotavljale, da so pomisleki utemeljeni, da pa večina gimnazij kljub temu primerno opravlja svojo vlogo. "Pomanjkanje primernih prostorov, učil, strokovne izobrazbe so često zares občutna ovira, ki pa jo naš pedagoški kader v večini primerov premaguje z veliko požrtvovalnostjo, s čutom odgovornosti in z ljubeznijo do otrok."⁸³

Tudi po ocenah na novo ustanovljenega sveta za prosveto pri MLO je bilo pomanjkanje kvalificiranega kadra na novih gimnazijah, še posebej na obrobju, kritično. V Kamnici je poučeval le en kvalificirani učitelj. Za normalen pouk bi potrebovali štiri. Na Pobrežju niso imeli nobenega usposobljenega učitelja, na Tezmem enega od petih in na Studencih enega od šestih. Zasedenost z učnim kadrom na perifernih gimnazijah je svet za prosveto poskušal izboljšati s premeščanjem profesorjev z gimnazij v mestnem središču na gimnazije na obrobju. S tem ukrepom je mariborska šolska oblast zmanjšala razlike

⁷⁷ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1147, Zapisnik VII. zasedanja MLO MB z dne 9. 3. 1950.

⁷⁸ Prav tam.

⁷⁹ Aleš Gabrič: Šolstvo na Slovenskem v letih 1945-1951. V: Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete, št. 24, 1991, str. 85-86.

⁸⁰ OBJAVE MP LRS, 5. 2. 1951, št. 4, str. 6.

⁸¹ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1842, Statistični list ob sklepu šolskega leta 1950/51.

⁸² OBJAVE MP LRS 5. 2. 1951, št. 4, str. 6.

⁸³ Prav tam.

med že obstoječimi gimnazijami in novimi nižjimi gimnazijami.⁸⁴

Na novo ustanovljene gimnazije se po uspehu niso razlikovale od drugih, starejših gimnazij. Po slabem je zelo vidna le VIII. nižja gimnazija na Pobrežju, na kateri 29,3 odstotka učencev ni končalo razreda. Najuspešnejši sta bili Klasična gimnazija in II. gimnazija z več kot 90 odstotno uspešnostjo.⁸⁵

5. Sklep

Kakšno je bilo stanje v mariborskem šolstvu ob koncu obdobja, ki ga obravnavam? Na področju osnovnega šolstva ni bilo bistvenih sprememb. V vsem petletnem obdobju ni nastala nobena nova osnovna šola. Tako je še naprej delovalo štirinajst osnovnih šol, in sicer: Studenci, Brezje, Center, Gosposvetska, Kamnica, Franceta Prešerna, Pobrežje, Alfonza Šarha, Tezno, Vadnica, Košaki, Toneta Tomšiča, Melje in osnovna šola Ivana Cankarja. Že v šolskem letu 1949/50 so bili dokončno odpravljeni vsi višji razredi osnovnih šol, tako da imajo vse osnovne šole le po štiri razrede in ne več višjih oddelkov, ki so ostali na nekaterih manjših šolah, predvsem na podeželju. Skupaj so imele 132 oddelkov, 128 učiteljev in 5.363 učencev. Posebno porast učencev v zadnjih letih je bil skokovit. V enem samem šolskem letu se je število otrok povečalo s 4.761 na 5.363, število oddelkov pa za 21. Po svoji problematiki in nizkem odstotku uspeha je bila posebej opazna šola v Košakih. Na njej so veliko izostajali od pouka predvsem otroci zadružnikov.⁸⁶

Nenehne spremembe po vojni in uvajanje reform v šolstvu so močno prizadeli srednje šolstvo. Z razpustitvijo meščanskih šol in njihovim preoblikovanjem v nižje gimnazije ter z uvedbo sedemletk in njihovim preoblikovanjem v nižje gimnazije se je število gimnazij povečalo, kakovost gimnazijskega pouka pa je zaradi pomanjkanja učnih moči, neprimernih prostorov in učil zelo padla. V Mariboru je delovalo deset gimnazij, in sicer: I, II, III, IV., V., VI., VII., VIII. in Klasična gimnazija. Izmed teh so bile tri višje. Le Klasična in I. gimnazija sta bili popolni, II. gimnazija pa se je šele razvijala v popolno gimnazijo. Gimnazije je obiskovalo 3.430 dijakov, med katere so prišteti tudi učenci delavskih gimnazij. Skupaj so imele 95 oddelkov in 137 učiteljev. Učiteljišče je obiskovalo 463 učencev. Prostorska stiska je bila vse hujša in položaj se je z vsakim letom še slabšal. Glede prostorske stiske so bile razmere slabše kot pred začetkom vojne. Pri manjšem številu učencev je bilo pred

vojno na razpolago devetnajst osnovnošolskih poslopij, za meščanske šole in gimnazije osem poslopij, leta 1951 pa le petnajst poslopij za osnovne šole in šest poslopij za gimnazije.⁸⁷

Perspektive za naprej, vsaj kar zadeva primanjkljaj prostorov, niso bile najbolj rožnate. Za naslednje šolsko leto so po izračunih prosvetnega odseka pričakovali nadaljnjo rast števila učencev za 600 na osnovnih šolah ter za 480 učencev na srednjih šolah zaradi uvajanja osemletne šolske obveznosti.⁸⁸

Čeprav pomeni leto 1950/51 pomembno prelomnico na poti k bolj organiziranemu in kakovostnejšemu izobraževanju, se je mariborsko šolstvo še vedno soočalo s prostorskimi stiskami in s pomanjkanjem učnega osebja, torej z razmerami, ki niso dovoljevale normalnega šolskega dela. Okoliščine so se ob nenehnih spremembah sicer počasi urejale in dobivale jasnejšo podobo, kljub temu pa lahko sklenemo, da je ostalo pred mariborsko prosvetno oblastjo še veliko dela na poti k izgrajenemu šolskemu sistemu.

SUMMARY

THE REFORM AND DEVELOPMENT OF THE EDUCATIONAL SYSTEM IN MARIBOR FROM 1945 TO 1951

The article deals with the development of the education system in Maribor from 1945 to 1951. The period is characterised by constant alterations and the introduction of novelties in the field of education, and the continuing efforts to organise an educational system according to the wishes of the new authorities. Immediately after the Second World War ended, the four-year lower secondary schools were transformed into lower grammar schools. In principle, the new authorities strove to make education more accessible to all strata of the population. At the same time, however, the measures intended to enable the easier implementation of this policy caused a decrease in the general quality of education. The seven-year compulsory schooling introduced in 1946 throughout Yugoslavia, was, in effect, a step back in the field of education in Slovenia, where eight-year compulsory schooling had already been the established rule. The gradual introduction of seven-year compulsory education began in the school year of 1947/48, but was never put completely into practice and failed to fulfil its planned purpose. As a result, the seven-year schools were transformed in 1950/51 into lower grammar schools. This meant that the eight-year compulsory schools were introduced once again.

⁸⁴ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1148, Zapisnik 15. redne seje IO MLO Maribor z dne 26. 4. 1951.

⁸⁵ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1842, Statistični list ob sklepu šolskega leta 1950/51.

⁸⁶ PAM, fond: MLO MB, AŠ 1148, Zapisnik 9. rednega zasedanja IO MLO MB z dne 15. 3. 1951.

⁸⁷ Prav tam.

⁸⁸ Prav tam.